

OLION

A.M.

ILLUSTREERITUD
KUUKIRI - N: 10
OKTOOBER 1930

Aino Kallas: Katinka Rabe

KOGUTUD TEOSSED V / Tõlkinud Friedebert Tuglas / Romaan
204 lk. Hind 2 kr. 50 s., ilukõites 3 kr.

On üks ajajärk minu elus, mis kangastub mulle juba tarvilikult kaugena, nii et ma suudan vaadelda mu tolaeagset ennast otsegu eriolevust, lahus mu hilisemast minast. See on mu varasem lapsepõlv, kuni kümnenda eluaastani. Olude ja saatuse sunnil kujunes ta nii ajalisel kui kohaliselt kindlalt piiratud tervikuks, millisena olen teda kujutanud romaanis „Katinka Rabe“. Luule ja tõelus segunevad ikka sääraates teostes, ning ma ei või vastutada iga üksikasja, sellevastu aga küll põhivärvi eest.

Aino Kallas — Kogutud teosed I.

Teos on täis hoogsat edasiruttu, julget pilguheitu ümberringi ja tagasi minevikku. Nagu romantiline värviere laev, vahetevahel ka värvisünge „lendav hollandlane“, purjed puhangupinevil, lipud meeleolu ülevaks tiivutamas — nii kerkib sündmustik lugemisvaateväljale.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartu, Lai tän. 35, telef. 601

Üllatav uudis suitsetajatele

Nikotiinimürk puudub täielikult

Selle, nikotiini hävitava leiutise on omandanud Eestis ainult tubakatehas A.-S. „Sirena“, kelle „Linda“ iga kollase kestaga pabeross, vaatamata suurtele rahalistele kuludele, on varustatud vatiga „Antinikotiin“. Selle tagajärjel on paberossil „Linda“, 25 tükki 25 senti, eriti meeldiv ja pehme maitse

Nõudke ja proovige, „Linda“ on saadaval igalpool

TUBAKATEHAS A.-S. „SIRENA“

Linda

A. S. PROV. JUL. LILL

Rohukauba suurlaod ja laboratooriumid

TARTUS, NARVA TÄNAV 6
Telefon 1-66

Osakond

TALLINNA, V.-VIRU TÄN. 15
Telefon 12-88

Kreemid naha eest hoolitsemiseks:

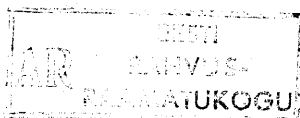
REGINA EXTRA rasvata — puudri aluseks
REGINA EXTRA rasvaga — õhtuseks tarvitamiseks
FORMOSA J. L. — päivituse ja punetuse vastu
KASEKREEM rasvata — UUDIS! — eriti valge jume saavutamiseks

Lõhnaõlid, Eau de Cologne, Vegetale, Odontine, puudrid jne.

Foto-osakond

TARTUS, RÜÜTLI TÄNAV 10
Telefon 5-49

AMATÖÖRIDELE
nõuanne ja pimik kasutamiseks

OLIOON

N 10 OKTOBER 1930

SISUS:

Marie Under: *Kalurite külas.* — Arthur Adson: *Lepituse laul.* — Arne Mõttus: *Moodsa kodukultuuri põhimõtteid.* — Hugo Raudsepp: *Aforisme lahtimõtestatud maailmast.* — Gustav Suits: *Aforisme tagasimõtestatud maailmast.* — Paul Goudreaux: *Kunstnik ja tema naine.* — Jean Baptiste Greuze: *Kuulataja.* — Pierre Paul Prudhon: *Hertsoginna v. Talleyrand.* — Jean Marc Natier: *Madame de Laporte Dianana.* — M. Laarman: *Vene lasteraamat.* — M. Pukits: *Konstantin Niländer.* — K. Niländer: *Hobused, Viru värav, Natüürmort, Viru värav.* — Julius Genss: *Borobudur.* — E. Tennmann: *Teoloogia häda.* — Erni Hiir: *Inimen olla.* — Vilmar Adams: *Petet generatsioon.* — Jaan Pert: *Estonia lavatantsu tippe.* — *Stseene tantslavastusist.* — Jaan Vahtra: *Kõstrimäe.* — Henrik Visnapuu: *Hooaja algus Vanemuises.* — Bernhard Linde: *Tallinna kunstikiri.* — G. Naelapea: *Kirjanduslikust kriitikast.* — E. Tennmann: *Üksiku õigus.* — Johannes Aavik: *Mõningaid keelelisi soove ja ettepanekuid.*

LAHTISED LEHED:

A. Stenbock-Fermor: *Kokkuvarisemine* (peatükk landesvääri-memuaarest). — P. Gruzna: *Õndsate saar.* — A. Conan Doyle (†): *Must tohter.* — Tulihänd: *Riigiema.* — Joh. Aavik: *Uusi sõnu.*

Marie Under

Kalurite külas

Taevast ei olegi. Pilved on ainult.
Vareseid sahiseb neisse vainult.

Kuhu sa käändud, tuuled on jalus,
Neist üsna kõigub su jalgealus.

Mil saab see villand, millal sel jätkub?
Kas või su liikmed su küljest katkub.

Lained kildudeks vastu paasi
Peksavad oma rohelist klaasi.

Kalureid tuleb. Täis rõhuvat rammu
Tõukavad maanteele ränka sammu.

Üks astub õue, tal kotis on lõhi.
Ise ta lehkab kui meripõhi.

Mühaka käega, mis korpund ja rakul,
Patsutab kalal ta kaubahakul

Tähnilist selga ja tohtvalget kõhtu.
Tõi ja läheb. Ja nüüd on õhtu.

Kartulipõldude vahelt tal minna.
Mis nõnda omaselt hakkab säält ninna?

Kõduhõng mädanend vartest... ons ehk
Kodumaa viina kodune lehk?

Arthur Adson

Lepitüse laul

Kelle sünnitare läve all
Kasvi lõhmuse' ning jalaja',
Kelle omatalu aid ning tall
Dli mett ning piimä walaja.

Kes jälil todagi ei mäletä,
Kon tä kunagi om sündünü,
Kelle kodu kaonu jäletä,
Olemata miilde küündünü.

Temägi ei ole warata,
Mõts ning maa ning tertve ilmatir,
Woolaswii', kel luft om karata —
Kon om pant jis nägemisel piir?

Maa su wõrsjut, maa su muldapki,
Mõtjast wasta kajap oma hõit,
Ilmawalgus sinnu fuldapki —
Wahtmisega omafs piat kõit.

Wesi, wesi, kallis karastus,
Silmiga ma sinu ärä juu!
Seo om jääne sama warastus
Nigu tähe' taidwan, nigu kuu.

Kui kõrd panet kõrwa' alla pää,
Silmile saat walge palaja,
Sis wast istutap üts läsi hää
Pääle lõhmuse ning jalaja.

Mett ning piimä jis ei wajata,
Mulda täis om eski egä juu —
Sedä truusti wõip jis pajata
litte wiiji kõigil wana puu.

GRUPP KUNSTKÄSITÖÖ ESEMEID:
trükisiid, padjad, koetud ja nahast käekotte. Kavand A. Möttuselt

Arne Möllus

Moodsa kodukultuuri põhimõtteid

INIMESE elukultuuri tunnuseks on tema elutuba. Kuidas keegi sisustab oma elutoa, kuidas ta teda kaunistab, see kõik annab otsustava hinnangu tema elustiilist.

Mööbel võib olla väga mitmelaadiline, isegi siis, kui selle ainealine väärtus on ühesugune. Võib kulutada õige palju raha mööbli ostmiseks, mis tehniliselt-materjaalselt laitmatu, stiililt ja vormilt aga täitsa kõlbmatu.

Nõnda nagu kasvatus peab õilistama inimesi, nõnda on ka võimalik maitsearendamise kaudu mõjustada esteetilise kultuuri arengut.

Meie tänapäeva sisearhitektidel lasub siin suur ülesanne. Oma kavanditega võivad nad eeskujundvalt mõjustada publikut ja nõuannetega tõsta elamukultuuri.

Kuid samad ülesanded on kohustavad ka suurtele mööblifirmadele, mis hoopis suuremal määral kui üksikud arhitektid puutuvad kokku asjahuviliste hulkadega.

Oleviku moodne elamukultuur sai oma alguse juba umbes 30 aastat tagasi Inglismaal Ruskin'i ja Morris'e poolt algatatud „art and craft'i“ liikumise kaudu, mille ülesandeks oli vabaneda masinast ja industrialiseerimisest ning odavatele järeleaimamistele vastukaaluks seada kunstiväärtusega käsitööd.

See liikumine Inglismaal leidis vastukaja ka teistes Lääne-Euroopa keskustes, eriti elava poolehoiu osaliseks sai see Austrias, Viinis, kus rühm kunstnikke Gustaw Klimt'i ümber koondudes asus a. 1900 paiku otsima uusi teid puhastele, selgetele vormidele. Nimed, nagu

Otto Wagner, Kolo Moser, Olbrich, Josef Hoffmann jt. on lahutamatult ühendatud uue eluvõimsa kunstikäsitöö ja kunsttööstusega, mis arendas uue elamistiili ja uued esemevormid.

Siis sai oma alguse ka kuulus *Wiener Werkstätte*, olles vahelülks kunsti ja elu, kunstnikkude ja tarvita-jaskonna vahel. Tekkis uus vaade kunstile. Siiani maksev eluvõõras akadeemiline vool kivistuseni tardunud seadustega ja stiilikopeerimistega kaotas oma positsiooni, andes maad ehtsale käsitööle ja vabale, isikupärasele loomingle.

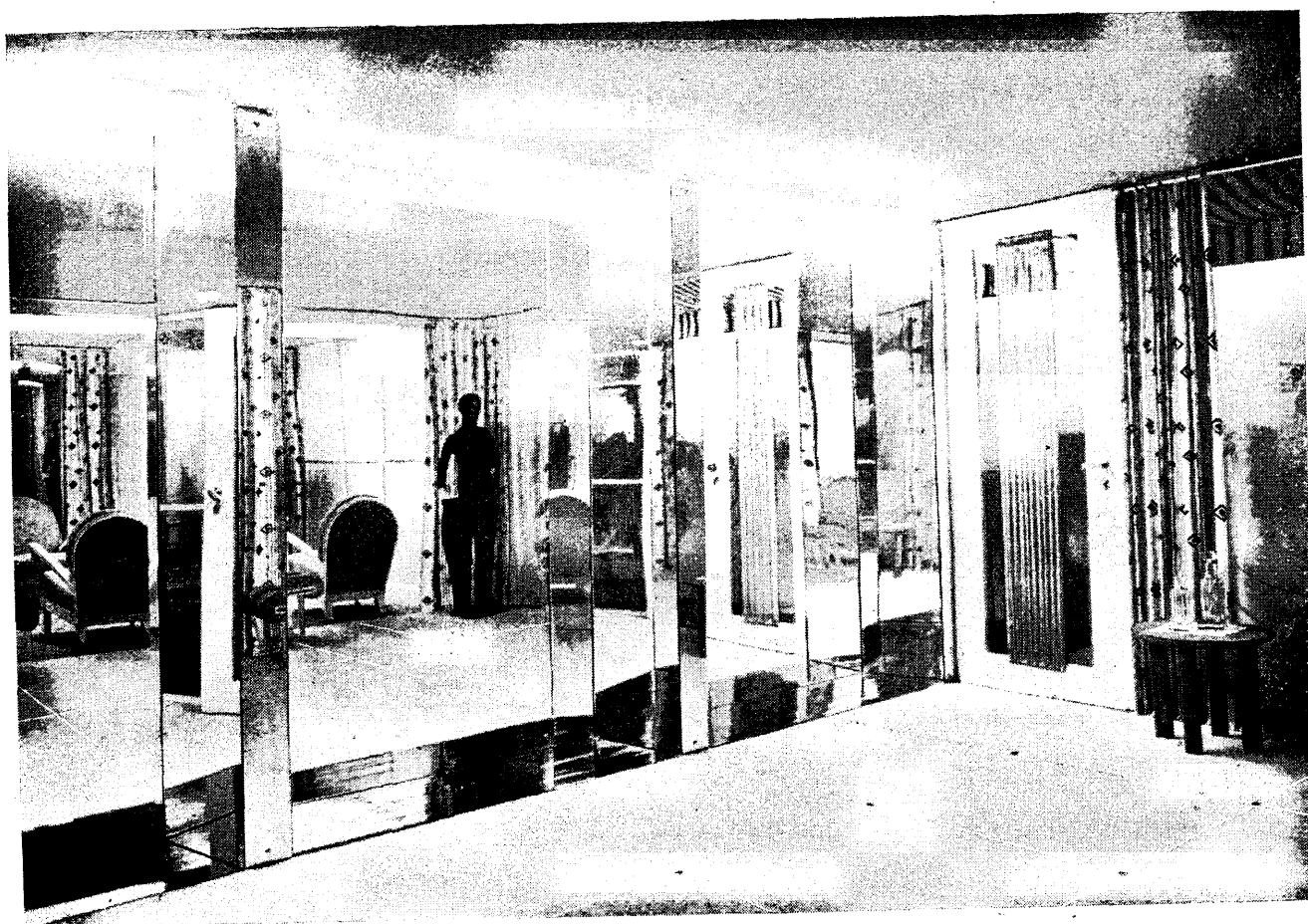
Kuna siiani kunstnikud olid eraldatud elust ja ümb-rusest, tuli neil nüüd astuda tihedasse ühendusse ole-viku elutingimustega.

Stafelli-kunstnikele asetati ette elamu siseruumi sein ja kujureid kutsuti ateljeedest ehitustelingutele.

Kõidetud raamatust kuni rõivastuseni, lampideni, vai-padeni, tapetideni, tubade sisseseadeteni, igal pool ker-kisid esile uued ülesanded, tõsta materjali ja töö eht-susega meie igapäevast ümbrust ning elu.

Tooresmaterjalile tuli anda selle õige otstarb ja ra-kendada ta õigele kohale. Kunsti seisukohalt tuli käsi-tella võrdset niihästi hõbedat kui kulda, vaske ja mes-singut, sest väärtus ei peitu ikkagi üksnes materjalis, vaid suurel määral kunstilises idees ja selle rakenduses.

Siin alles avanesid kunstnikel võimete väljenduseks laiad perspektiivid. Vabanedes viimaks eelarvamusest,

ILURAVILA (KOSMEETIKASALONG) „WERKBUNDI“ NÄITUSEL VIINIS 1930. a.

Kavand A. Möttuselt. Teostanud firma J. Soulek. Konstruktsioon rauast ja peeglitest, põrand rohelisest kummist, kollaste triipudega, siidist eesriided, mööbel ja lagi oranžpunane.

et kunstnik peab olema eluvõõras unistaja, kel pole midagi ühist oleviku ja ümbrusega, on uued ümberhinnangud tõendanud vastupidist. Kunstnik on ja jääb ikkagi oma aja lapseks, oleviku väljendajaks, ja ainult suure usalduse kaudu oleviku, tänapäeva vastu võib luua midagi elujõulist ja püsivat.

Oleviku moodsa kodukultuuri peatingimuseks on, nagu juba mainitud, kunstiväärtuslik käsitöö ja hea teh-

nika, kusjuures suureks määrajaks on tänapäev ka üldine ruumipuudus.

Teiselt poolt aga tunneme just nüüd igatsust suurte, avarate ruumide järele, mida ei soovita täis kiiluda esemetega ja mööbliga.

Ollakse seepärast sunnitud seinasse ehitama kappe, sahtelriiuleid jne., et sellega võimaldada vabat liikumist.

Isegi valgustusseaded paigutatakse meelsamini lakke

või sein, et mitte tükeldada ruumilist mõju suurte lühtritega.

Loomulikult ei ole see aga maksev dogmaatiliselt.

Asetatakse siiski mõnikord lamp kirjutuslauale või selle kohale rippuma ja nii mõneski elu- või magamis- toas sobib hästi mõni kettakujuline ümarik lamp.

Et ruumi seesugusena ühtlaselt mõjuda lasta, käsitatakse sageli lage samuti kui seinu, neid värvides, tapitseerides jne.

Isegi on mõeldav lasta seinu mõjuda eri värvidega, sellega saavutame iseäralise värvimeeleolu ja ühtlasi maalingutele õige tagaseina.

Üldisest ruumipuudusest aetuna eelistatakse tänapäev pisemat, kergemat ja liikuvat mööblit. Seejuures pole sugugi segav, et üksikud mööblid on valmistatud erinevaist puuliikidest.

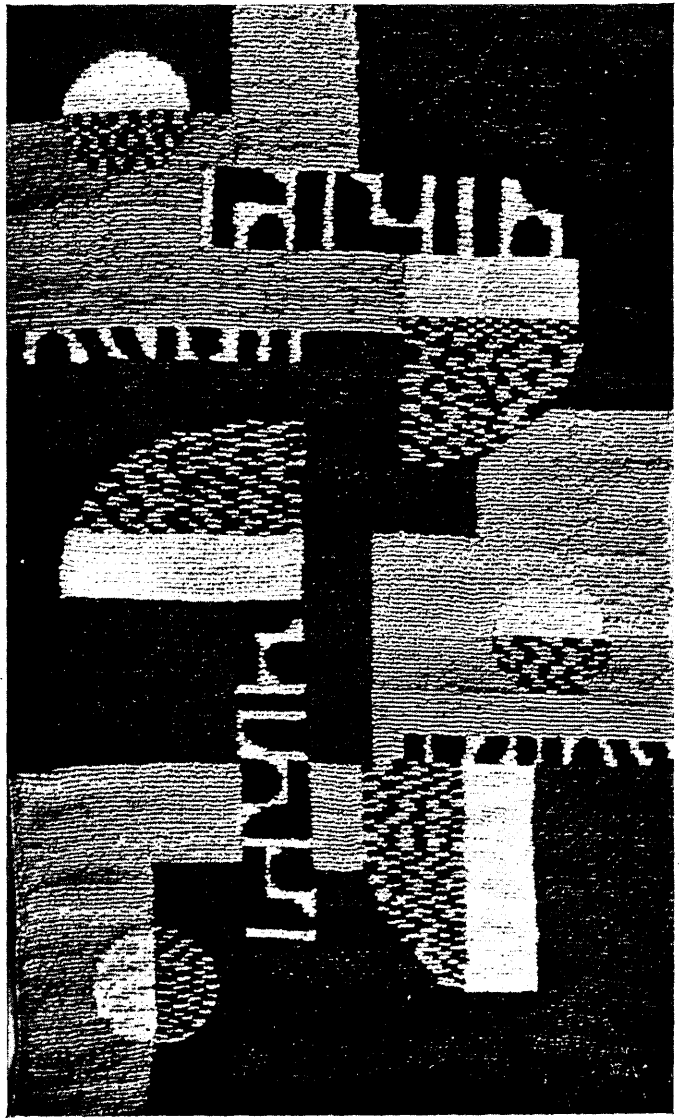
Kuid siinjuures ei tohi unustada, et mööbel ja ruum peavad püsima alati üksteisega õiges suuruse vahekorras.

SEINAVAIP SIIDIST APPLIKATSIOONIGA

Tikitud pärlite ja hõbelitritega

Kavand A. Mõttuselt, teostanud Riigi Kunsttööstuskooli õpilased Viinis

PÕIMITUD PÕRANDAVAIP

Punased ja beež toonid

Kavand A. Mõttuselt, teostanud Riigi Kunsttööstuskooli õpilased Viinis

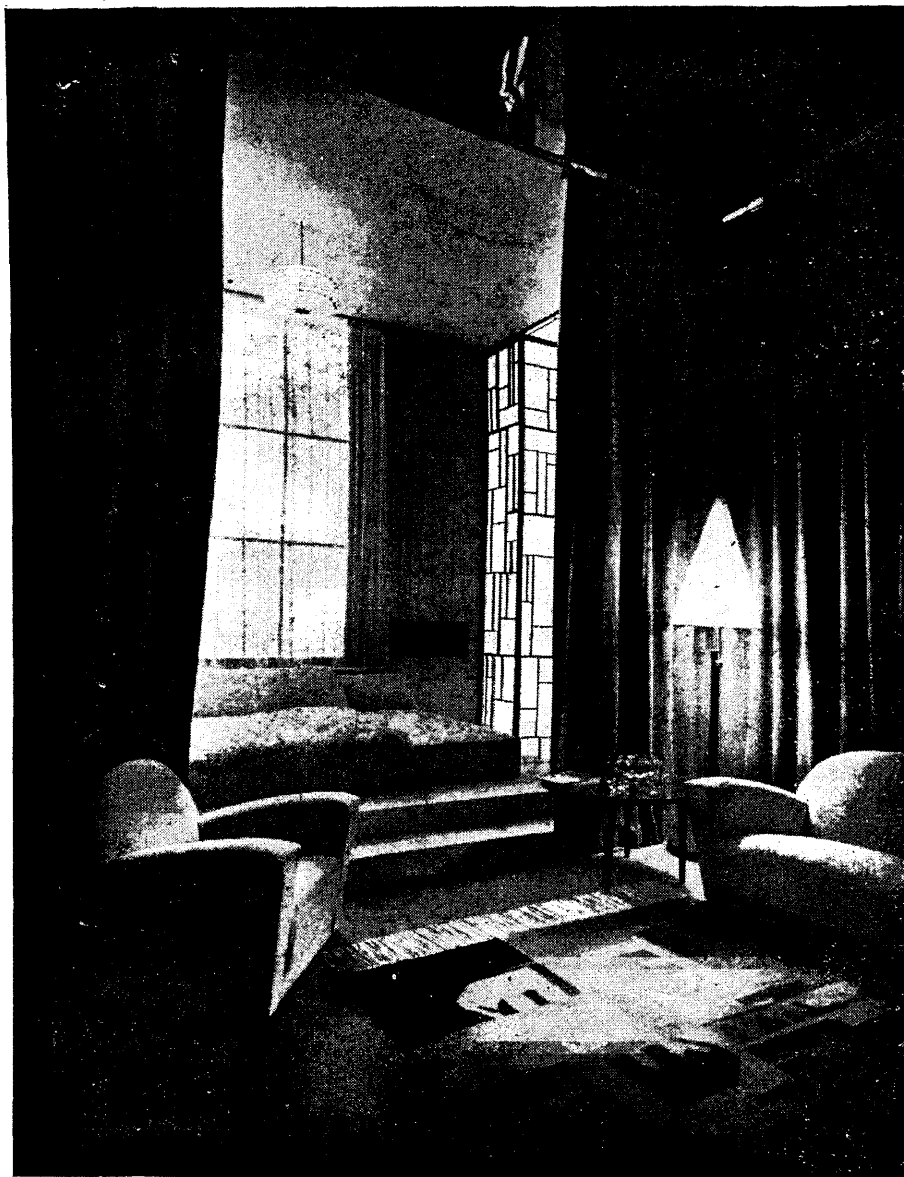
Näiteks Maria Theresia stiilis kapid nõuavad hoopis teisi ruumi dimensioone kui biedermeieri vitriinid.

Vormiliselt kui ka tehniliselt hästi väljatöötatud mööbliga on samuti kui mõne hea chitiseaga. Tema väär- tus on püsiv niikaua kui ta eksisteerib. Säärase mööb- liga sisseseadet on täiesti võimalik täiendada moodsa mööbliga.

N.-n. garnituure, mis juuksekarva pealt peavad so- bima, ei nõua moodne ruum, kuigi näiteks söögituppa võiks asetada enamini kuus või kaksteist ühelaadilist tooli kui üksteisest erinevaid, et sellega eemaldada mul- jet, nagu oleksid nad eri aegadel kokku ostetud.

Tuleb hoiduda mõistest stiilipuhtus ja ühtlasi ka eelarvamusest, et biedermeieri juures on lahutamatud „roosikrantsid“, millest ei või loobuda.

Loomulikult on pahatihti käepärast enamuses halba

PUHKERUUM FOR TWOVIINI RUUMIKUNSTNIKE NÄITUSEL 1929. a.

Kavand prof. E. J. Wimmer'ilt

Lagi ja seinad tumepruunist poleeritud mahagonipuust, mööbel kaetud valge plüüšiga, tumepunased rasked eesriided

kui head mööblit, ja siin muutub asi juba hulga raske-
maks, kuigi saage ja hõõvliit on käsitatud õieti.

Igasugused ilustised, kuulikesed, topsud, rosetid ja palju muud kribu-krabu moodustavad eeskujuliku küttematerjali ning kõige soovitamam on neid kasutada selleks otstarbeks.

Kõigi tarbetingimuste ja otstarbekuse juures tuleb ikkagi silmas pidada eeskätt vormi ja materjali kui ka tellija ostuvõimet ning isikupärasust.

Moodne mööbel peab olema hästi ja hoolikalt välja töötatud.

Seesama on maksev ka tekstiilide ja teiste esemete juures.

Moodne tarbekunst peab valmistama rõõmu, kuid seejuures peab ta olema ka kasulik.

Tänapäeva kunstnik peab töötama eelarvamusteta moodsatele inimestele ja mitte järele aimama, vaid looma uut.

Moodne asjalikkus, mis nõuab lihtsaid vorme ja kontuure, ei näi siiski tähendavat dekoratiivkunsti tippu.

Tänapäeva kunstnik ei pea oma loomingus piirduma skemaatilisusega ja ka tarvitajailt ei tule nõuda dogmaatilist.

Vastuvaidlematult julge on Le Corbusier oma radikaalse loominguga rauast, klaasist, betoonist ja niklist ning seejuures on ta ka elegantne.

Aga inimeste elutunne tänapäev vajab ka kaunistavaid elemente tekstiilides, seinamaalinguis kui ka tarbekunstilises esemeis, mis lasevad end sobivalt ühendada oleviku moodsa mööbli ilusate ja rahulikkude vormidega.

Hugo Raudsepp

Aforisme lahtimõtestatud maailmast

II

Kultuuri väikesed mugavused ülemale kümnele tuhandele ei kaalu üles masside viletsust. Inimlikkude põhitungide moraalne eitamine on vaid õudsustanud „maiset mõttetust“. On suletud kõik peakäigud õnnele, selle asemele meile pakutakse pisut julgeolekut igapäevses läbikäimises. Kuid meie „rahu“ on elu püssirohukeldri katusel.

Kõik see kuulus kisa, mis kultuurilammas teinud, ei tasu natukest villa tema seljast.

9

POLE enam kahtlust, meie bioloogiline südame-tunnistus on sattunud massilisse vastuollu sotsiaalsete ebajumalatega avalikul turul.

Inimene asus kord loodust alla heitma kultuuri abil, kuid sattus lõppeks oma loomust vägistama kultuuri nimel. Nagu teenisime muiste jumalaid ja deemooneid, nii oleme hiljemini kultuurist teinud mooloki, olles igaveses hirmus ja sisepiinas, et me end türanni meeleheaks ehk küllaldaselt ei ohverda. Kuni märkasime, et ikka ja ikka jälle uusi inimlikke tunge, õnnetundeid kultuuri „kõrgusele“ ohverdades meie elu iga päevaga jääb vaesemaks, veel enam... et me kui elavad organismid kaotame elutahte, eluvõime ja sureme välja.

Kõik vanad head moralistidki toonitavad, et rahvad kõdunevad ja surevad välja kultuuri „kõrgustest“, s. o. vaimust. Vaimukultuur selle tegelikus pärimuses teeb meid liialt peeneks ja suursuguseks praktilisele eluvõitlusele. Aga millest muust tekivad need „peenused“ kui ikka enam ja enam allarõhutud instinktides, mis siis kultuuri ettekäändel otsivad kaudseid rahuldusi, languvad oma keerukate salapäratsemiste ja silmakirjatsemistega nii eetilisesse kui esteetilisesse perversioonesse, ning lõppeks oma neurootilises impotentsis osutuvad üldse kõlbmatuks elu edasi kandma ja kaitsma.

Rahvad sigivad suureks loomulikus sugutungis, aga muutuvad sigimatuks „hingelisest armastusest“.

Kui kord allasurutud soovidest haigestunud vanamoraal tervendatakse bioloogilise eetika elurõõmsa vabaõhukultuuriga, siis *Mikumärdi* osutub kindlasti kõige ausamaks ja moraalsemaks teoseks eesti kirjanduses. Ja inimesed võivad vaid moraalse vabisemisega tagasi mõelda V. Mettuse „peenemale pikantsusele“.

10

KUI me kultuuri negatiivseist nähtusist pöördume elujaatavaile sümptomitele, siis märkame, et kogu inimeslik ühiselu on liikuma ja looma hakanud „kehakultuuri“ tähe all. See on tänapäeva suur tõsiasi, et me otse massiliselt oleme üle jõudmas ihupõlguse ajaloolisest rumalusest. On avastunud tee jõule ja ilule, tervisele ja moraale bioloogiliste vahenditega. Kas meie ümber ei tundu otsekui vanade paganlike eluideaalide uuestisündi? Kas ei ole teostumas Nietzsche unistused „kõrgemast kehast“, vastuoksa just... kõige demokraatlikumal kujul?

Ainult „vaim“ oma ajaloolises kõrkuses ja loomusunnilises pimeduses võib kõiges selles näha — maailma lõppu. Ainult hüljatud vaim oma sisemises pankrotis, armukade olles keha karjäärile, võib sellest seletada langust. Nähtavasti ühel vaimuse liigil on tõesti lõpp. Ent see on ühtlasi ka uue algus, uus tõus. Vaimuga langeb ainult osa inimesest, kaugeltki mitte tähtsam osa. Meie alateadvus on teadvusest märksa sügavam ja võimsam maailm. Keha mõtlemised on põhjalikumad ja elulisemad kui mõistete loogika.

„Kehakultuur“, veel primitiivne oma ajalistes nähtudes, viib meid kindlasti uuele maailmasuhtumisele. Lihaste mäng juhib meid paratamatult ka meelte põhitähendusliku väärtuse äratundmisele. Meelestiku tarmukus ja värskus siitpeale omandab suurema tähtsuse kui see peen sõel, mis lahjastas ja väiksustas ning mida nimetasime vaimuks.

Näib, uus elutundmus on küpsemas uuele meelte evangeeliumile, kehafilosoofiale ja eluseaduste moraale.

Vaimuga võitleme asjata elumõttetuse, pessimismi vastu. Vaim lõppeks ikka viib skepsisele, eitamisele, teeb enesele ise otsa. Kehaga tärkab uus optimism, elurõõm, loomulik tänutunne maamulla vastu, sugulustunne kõigega, mida see muld sigitab. Avanevad teised horisondid. On jälle vaimustust jah-ütlemiseks elu kogulaadile nii heas kui kurjas. On rõõmsat julgust elada lahtimoraalistatud maailmas.

Kultuur kui omaette otstarve kaotab mõtte, ta juhitakse tagasi vahendi seisukohale, ta „varad“ on vaid niipalju väärtused, kuipalju nad seisavad elu teenistuses. Inimene ei ela enam kultuurile, vaid kultuur peab end kohandama inimese tõeliste, eluliste, tänaste tarvete järele. Homne inimene teab ise, mida ta vajab.

Kõik on kultuur, mis süvendab ja avardab elu võimalusi. Kõik on tõde, mis bioloogiliselt kasulikult mõtleb. Kõik on moraal, mis elutungi jaatab ja rikastab. Kõik on kunst, milles eluküllus pillab ja pidutseb.

Religioon ja moraal, teadus ja kunst on ainult inimesliku luiskamistarbe erisugused kujud, iseenesest nad ei kaalu midagi, ent võivad olla toredad vahendid, kui nendega katsutakse uskuda elusse. Elu ei eita neid, aga värskendab alati.

11

KÕIGIS kunsti eelmistes stiilimuutumustes muutusid vaid esteetilised esemed. Avastati ikka uusi ilu vorme, ilu uuendatud sünteese, ent kunstivoolude vaheldumisist hoolimata jäi püsima inimese pärimuslik suhe kunstisse üldse.

Tänapäev elame üle hoopis sügavamast sünnust. Ei muutu niipalju esemed kui muutub inimeslik suhtumus kogu kultuurisse: religiooni, moraali, teadusse, kunstisse.

Seda muutumust võime tegelikult märgata isegi meie kodustes oludes.

Kes usub meilgi veel puhtasse õiglusse? Meie tegelik riigitarkus ja seadusandlus arvestavad kui mitte

maa elulisi huve, siis kindlasti reaalseid jõuvahekordi, kujundades selle järele ideoloogiaid. Iga päev toovad meile välismaa sõnumid uusi õpetusi, kuidas värske elulisus surub nurka sompunud seaduslikkust.

Samuti me ammu enam ei võta kunsti endise tõsidusega. Oleme suurema kära ja radikaalsema joonega loobunud „puhtast kunstist“ kui seda hädapärast vist tarviski oleks olnud. See usuline oreool, millega veel eile ümbritsesime esteetilisi naudinguid, on peaaegu jäljetult kadunud. Kunst elu alusena, miski raskuspunktina inimeslikus olemasolus, see asend on midagi arusaamatut uuele sugupõlvele.

Suhtumine teadusele, eriti vaimuteadusele, pole parem: teadus teaduse enese pärast pole samuti mõeldav.

Meie vaimuteadustest ei saa ju veel olla tõsisemat juttu. Ilmutanud monograafia Metsanurgast, mul siiski on olnud kokkupuuteid kodumaise kirjandusteadusega (või millegagi, mis seda kord kavatseb olla), mille arenemise astet iseloomustab vahest kõige värskemalt J. Semperi essee André Gide'ist: meetod on Saksast, ese Prantsusmaalt, ainult teadlane, õnneks, on Eestist...

Olen eesti kirjanik, kirjutasin teisest eesti kirjanikust kaasaegsete elamuste põhjal ja sugupõlvest, kuhu me kumbki kuulume. Ja uskusin, et olen teinud midagi, mida meil teatava ajalõike kohta ses ulatuses ning sügavuses pole tehtud. Aga siis selgus kohe, et eesti kirjandus, Metsanurk ja tema sugupõlv võivad lahedasti põrgu sõita, kõigel sellel pole olulist tähendust. Sest kõik nõelasilmast tulnud magistrid, üliõpilased ja teised teadusliku kraadita professorid olid võhiku kallal ainult selle otstarbega, et kas nüüd on edendatud ja edasi viidud meie kirjandusteadust...

Meie paariaastase kirjandusteaduse naiivne käre-meelsus seletub... mitte ainult vägimeelse lähematusega tõmmata jalga esimesi pükse, vaid ka asjaoluga, et selle juhtijaks osutuvad endised nooreestlased.

Puhtast kunstist lõplikult välja hirmutatud, nad nüüd otsivad lohutust puhtas teaduses. Meie estetismil on olnud küllalt aega ja kogemusi juhtida pankrotini eesti kirjandust. Loodame, et nii vilunud talentidel õnnestub kord ka meie kirjandusteadust meelitada eemale igasugusest sotsiaalsest ringvoolust.

Kui ajakiri *Noor-Eesti* 1911. a. seisma jäi, leidis toimetaja Suits kohase meeoleolu suurustada, et temasugused mehed ongi selleks, et „võimatuid asju võimalikuks teha“.

Praegu tundub, et üsna võimalikudki asjad kipuvad sealpool täitsa võimatumaks muutuma.

Aasta veereb aasta järele, ent Suitsu „uhke ja riskeritud katse“ Tammsaarest tema juubeli puhul artiklit kirjutada ootab *Loomingus* asjatult järke...

12

Juba aastate eest olen traditsiooni kiuste hakanud ilmutama teoreetilist skepsist küsimuse kohta, kas kirjandusele tõesti on nii oluline olla „kunst“...

Vahepeal on olnud võimalust demonstreerida, kuidas suurimaid lavaelamusi olen saavutanud oma toodangu just nende näidenditega (*Sinimandria*, *Mikumärdi*), milles estetistlik kriitika ei pea üldse võimalikuks „kunsti“ registreerida.

Kõrvuti sellega olen *Mait Metsanurga* najal näidanud, kuidas kirjandusest ja kirjanikest võib põhjalikke uurimusi teha, esmakordseid perspektiive avastada kõige loetavamal kujul, ilma et autoriteetidel heast tahtmisest ja vaevast hoolimata õnnestuks kõike seda pidada „teaduslikuks“...

Ja kõike seda luues ja kaasa elades on mul olnud sügavaid eetilisi elamusi, mil pole midagi ühist ametliku moraali.

13

Inimene leiab asjadest peamiselt seda, mida ta sealt otsib. Religioon ja kunst on toiming inimese mõtteid asjadesse peita. Ja see, mis neid taas avastab, nimetab end teaduseks.

Tõde on eksiarvamusi, millela teatav liik elavaid olendeid ei suudaks elada. Mis otsustab tõe saatuse, on lõppeks arvamuse eluväärtus.

On päevaselge, et tunnustades elu primaati, asetades kultuur teenimisvahekorda elu suhtes, nii teadus, kunst kui moraal ei evi enam absoluutset väärtust.

Mitte tunnustades kunsti kunsti pärast ning teadust teaduse pärast, me järjekindlad olles ei saa tunnustada ka moraali moraali pärast. „Puhas kultuur“ on mõttetud.

Oli aeg, mil ebavoorusi püüti õigeks mõista. Praegu tundub, et just voo rused vajavad hädapärast põhjendamist eluväärtuse seisukohalt.

14

Absoluutsete väärtuste kokkuvarisemisest näib, et maailm kaotab igasuguse püsi ning pideme. Nõnda mõtleb vähemalt meie ratsionalistlikust mõtteviisist rikutud „väikemõistus“. Ent relativism ehitab üles uue seesmise seadusepärasuse, uue suhtelise kultuuri.

Kui palju inimesi sedasama maastikku paljuist paikadest silmitsevad, siis ei tähenda see, et kõik need üksikud väljavaated oleksid ebatõelised ja illusoorised, vaid et igal vaateväljal on oma piiratud kohalik tõde ja õigus maastiku üldise pildi ja loomu seisukohalt. Nägemiste suhtelus sisuliselt ei põhjusta mingit pessimismi.

Maaailm on midagi, mis mitte ainult meie ihusilmale, vaid ka vaimusilmale on nähtav alles teatavast perspektiivist.

Iga inimeselu on pilk, heidetud universumi. Tõde, mida loodame tajuda, peab olema mingi punktiga seotud ajas ja ruumis. Ja me omakord võime seda näha vaid teatavast punktist. Tõde on meie silmaringi küsimus. See on piiratud, relatiivne, muutlik kõige liikumise ja muutumise tõttu kõiges, kuid teatavast kohast vaadatud ja teatava kohani nähtuna mitte vale.

Kes otsib tõe väljaspool „punkte“, väljaspool aega ja ruumi, see tahab öelda, et tõe on miski tühjuses. Absoluutse tõe viimne mõte on — null.

Absoluutsed tõesed on inimesi nende ajalikus elus ainult tigestanud ja jõlestanud. Veriseimad sõjad ja pühamad tülid on peetud Suure Nulli pärast. Igamees pidas oma tõe ainuõigeks, oma perspektiivi ainuvõimalikuks, vägistades sellega kaasinimesi.

Relativism lõpetab inimeslike veresaunade kõige õilsama motiivi. Kui nüüd kaks inimest sama maailma kumbki omamoodi näeb, siis teatakse, et koha muutudes

PAUL GOUDREAUX

KUNSTNIK JA TEMA NAINEN — AUTOPORTREET

PRANTSUSE KUNSTIST XVIII. SAJANDIL

annavad pisikese ettekujutuse käesolevas numbris esitatud autorid

ANTOINE WATTEAU'd (vt. kaanel: NÜMF PÄEVALILLEGA) peetakse tavaliselt rokokookunsti peaesindajaks, kuigi ta suri juba a. 1721

JEAN MARC NATTIER on tähelepanuväärne liha modelleeringu ja maalilise käsitluse poolest, mis annab tema portreedele pikantse šarmi (vt. lk. 12)

JEAN BAPTISTE GREUZE

KUULATAJA

JEAN BAPTISTE GREUZE oli peamiselt lastemaalija, kuid tema maalingus näeme väikest tütarlast kehaliselt varavalminuna ja kuigi veel mitte kõike teadvate, siiski kõike aimavate silmadega, — autor, kes ei anna lapsele tema õigust, vaid näeb temas ainult tulevast naist

PIERRE PAUL PRUDHON

HERTSOGINNA v. TALLEYRAND

JEAN MARC NATTIER D. J.

MADAME DE LAPORTE DIANANA

muutub perspektiiv ja et erinevad vaatejooned üksteist ei eita, küll aga täiendavad.

Relativism annab aluse märksa sallivamale ja inimesõbralikumale kultuurile. Relativism ei tarvitse eitada, s. o. keelata isegi religioosseid hüpoteese. Ta võib lausuda, et jumal on üks punkt, kus kõik me inimeslikud perspektiivid ühinevad. Üksikule silmaringile ja lähtekohale see „punkt“ on nägematu, seega „uskumiseks“ vaba. Ent see hüpoteetiline punkt sisaldab siis mitte ainult inimeslike perspektiive, vaid kogu kosmose omi.

Laiendades relatiivsuse-kogemused Einsteini füüsikast samuti sotsiaalseile, kultuurseile, üldse vaimseile nähistele, me lõppeks koostame suure ühtlase maailmapildi, mille katuse all hakkab siginema ja helisema isiku elu uus kokkukõla ühiskonna ja kosmosega.

15

Teoreetilised perspektiivid, mida siin arendan, ei peaks olema ootamatuks uudiseks neile, kes on sügavama pilguga tahtnud jälgida minu lavaloomingu bioloogilisi aluseid.

Juba *Kohtumõistja Simsoniga*, mis põhitundelt on ood paganlikule, dionüüslilikule meeldejoomale piiblis-asketlikus miljões, algab kõrgemate väärtuste (puuslikkude!), *Ameerika Kristuses* vaimukeigarite ümberhinnang, väärtusastmiku ümberhäälestus. Siitpeale aiva kasvab ja süveneb elutunne, mida võiks nimetada bioloogilise eetika võidupeatsemiseks sotsiaalse moraali üle.

Vaim oma jäistel, steriilsetel tippudel unistab puhta sooja animaalsuse võludest.

„Vaimukas ja õnnelik ülemeelikus looma kasuks inimeses on sellistel ajajärkudel vaimsuse kõige võidukamaid esinemisvorme“, ennustab Nietzsche.

16

Henrik Visnapuu uusim luuletistekogu *Puuslikud* oma märgusõna, mõttesuuna ja tundeviisiga rikastab siinkäsiteldavaid motiive isikupärase perspektiivi võrra. Kristalse selgusega ja raudse sõnastusega see väljendub kogu meisterluuletises *Ideed*. Mis on ideed? Noorpuuslikud, muistsete jumalate järeltulijad, asetäitjad.

*„Me kummardanud tuld ja vett ja taevatähti,
puid, loomi, puuke, puuslikke ja idatuuli.
Neil kõigil oleme kord veretanud huuli,
ja kõigi een me orjand leeki, uritahti.“*

Need muistsed peletised, kel inimverega lõugu niisutati, on hüljatud, ning „ohriveri roostetas neil kivist hambail“. Ent ideede näol elab puuslikkude sugu meis edasi ning jätkab vana tappu.

*„Nüüd on need jumalate leegionid ise
puust, ravvast irdund, pesitsend me pähe.
Ja see on inimlaste irvitavaim pahe,
et vere sisse tehtud jumalate ase.“*

Alguses oli religioon ja siis tuli kultuur. Ja mis sündis Visnapuuga?

*„O, nüüd on puuslikud pidanud oksjoni juba ilma
loata.“*

*Neid on nii määratu palju mu südame seen, olen
ilma pääl toata,
ma pole endan enam peremees.“*

Kas tõesti pole võimalik usk ühesse teisesse, teisesugusesse kultuurisse, kus „kõrgema elu“ ettekäändel inimene ei tarvitseks tantsida „küpuli laibuva puusliku lõvvaluu ümber“?

Kas pole võimalik puhta olemisrõõmu religioon? Kas elu oma igavese liikumise ja muutumisega iseenesest juba ei ole midagi, millest osasaamine on võrratu õnn ja ime igale rikkumatule olendile? Kas elu ise, nagu ta on, ei ole elu enese mõte, kas elugi — vähemalt mõni aegki — ei tohiks olla elu enese pärast?

On võimalik uus religioon ja uus kultuur, kui — irdudes vaimust, ideedest — teeme elust enesest — puusliku!

17

Kui vaimu lõpmatud tiritammitamised maailma kõrgeima mõtte ümber on väsitanud inimkonna, siis pisut kosmilist korralagedust tähendab suurt meeltevärskendust ja kosutavat ergupuhkust piinatud eluloomale.

Maailmamõttetust, sobides nii kenasti tõstma elutiheidust ja ergutades olemisrõõmu, ei saa olla häirimata ka kunstiteoses juhtivat ideed. Ka kunstis oleks meie nõue: vähem puuslikke!

Ka kunsti kosmoses elu juhulisus, äkilisus, teadmatus hakkab meid võluma salapärasuse värskete hurmadega, saatuslikkuse vastse tõlgitsemisega.

Rakenduslik mõistus triumfeerib, kui ta on loonud oma järjekordse masina.

Me nimetame targasti koostatud masinavärki, mis üleskeeratuna kahe tunni jooksul libedasti maha jookseb, eeskujulikuks näidendiks. Ent miski ei seisa elu tõelisest loomust, elu elususest kaugemal kui selline kangesti korralibe ja viimse jupini mõtestatud... hea näidend.

Loodusel on pikk hingetõmbus, ta ei tunne ainult masina-reeglipärasust, ta võib ka võrratult pillata, olla häbematult ebaökonomiline. Elu naiivsust tabada — see on ikka suurim õnn. Ei lasku keegi elu müsteeriumesse, kel pole püsivust ja taipu peatuda momendil, mis seda väärrib.

18

Relativism ja perspektivism — see on kunstilise realismi filosoofia. Valgus ja vari, hea ja kuri, kõrge ja madal, keha ja vaim — kõik on sellesama elu komponendid, kõik on muutlik, kohtavahetav, kõigega seotud, kõik käib kõigest läbi, on ainult mõttes eraldatav, tõelisuses mitte kunagi. Kõik on suhteline kõigega, miski pole midagi teisteta, miski ajas ja ruumis pole absoluutne, nii „tõde“ kui „vale“.

Maailm inimese pilgu ees kaob ikka pimedikku. Ent selle pimediku taustal inimene mõtestab oma elu. Iga inimeselu on perspektiiv organiseerida osa talle kättesaadavast maailmast. Elu alalhoiuks ja olemisrõõmuks. See annab toreda vaatemängu inimkonna hüppelal. Taevakehad enne kui pärast käivad oma teed. Igal on oma tee ja kõik peavad kõike sallima. Armastagem maailma, nagu ta on.

19

Maailma armastada tähendab näha teda koomiku silmaga. Aadam Seeliohvi silmaga: „Et see närune maailm ometi nii ilus on! Ja see tühine elu nii elamisväärt!“

Gustav Suits

Aforisme lagasimõtestatud maailmast

MIS teeb mõte, kui ta oma tuju ja tuuma püüab suruda väiksesse mahtu, päklikoorde? Hakkab aforisme kirjutama.

*

Kui millimallikad kasvavad iseteadvuses, siis hakkavad nad filosooflema: „Jumal, usund, elu, kunst — kõik on sündinud seksusest“. Millimallika perspektiivist ongi see vist nii, olgugi sõnaline väljendus varustatud H. Raudsepa nimega.

H. Raudsepale on kõik segi: „vana moraali riismed ühes uue eetika idutseva saastaga“. Mida vaja inimese „viimse kuuluvuse“ ja ta variseerlikkude kultuurigaiguste arstimiseks? *M u d a v a n n e*.

Nii vaimukalt tervishoidlikud aforismid on meil juba võimalikuks saanud (pääkirigi „Mudavannid“).

*

Teame ja tunneme viljand H. Raudsepa joonealuste sigrimigrit. Neis on ta ammuse võrdsusmärgi pannud iseenda ja millimallika vahele. Joone päälegi kerkides maast ja ilmast targutlevate assotsiatsiooni-ridadega keertab ta neid ikka meeleldi oma vedelmadalasse perspektiivi:

„Kultuurirumaldumine heast maitsest lõpeb estetis-miga. Seesama rumaldumine halva maitsega sünnitab moralismi.“

See on „rumalamate aegade“ eelarvustest vaba täniku „perspektivism“. See on ilule ja hääle müümatu (oojah nii!) „bioloogiline eetika“. Uhuu!

*

Meie Millimallikast Raudsepp armastab iseenda ja teiste funktsioone meeleldi kiiritada võrdlevate nukete ja hüpetega. *Olioni* veergudelgi on hiljuti mõista antud, kui lähedal sellele arglematule „relativistile“ on Nietzsche filosoofia inimese animaalsete loomusundide elulise põhiväärtusest. Aga on aeg H. Raudseppa kõrvutada juba ühe ligemagi vaimuhõimlasega, nimelt A. K o t z e b u e'ga. Targutlevate tiraadidega vehklevad jandikirjanikud mõlemad, kummagi koomiliseks tugevuseks ja nõrkuseks maailma lahtimõtestamine.

Tere taastulemast moodsaisse mudavannidesse, kunagine *genius loci* Kotzebue! Eks olnud juba eesti teatri-maitse ajalooliseks lähtekohaks Kotzebue *Pärmi Jaagu unenägu*, Kotzebue *Virrvarr*. Sellele järgnes Kotzebue eesti koguduse kaasakistud rüselemine A. Wiera odava-effektilisele melodraamale vana Vanemuise osmikus. See

oli — H. Raudsepa sõnadega rääkides — „teatritee eesti südamesse“.

Võib-olla me peame nüüdki tolele tee tagasi minema, peame noist algelistest sugemeist uuesti alustama, et üles ehitada eesti rahvusteatri. Alused peavad olema loomulikud. Nii arutles *Siinai tähiste* ja *Mikumärdi* autor viimati läinud aasta *Loomingus*, ühtlasi meelde tuletades, et „H. Raudsepp on tänapäev meie edukam näitekirjanik“.

Olete näinud täispuhutud... purjesid pärituules?

*

Kotzebue vaim on meie hingelise Millimallika poes küll osalt vaheldanud oma tegumoodi ja ainekikku. Vanast hansalinnast Tallinnast startinud Kotzebue komet oligi ju vahepeäl alla käinud „praagitud mudeliks“. Aga ei pea tole laialdase jandirepertuaari üle otsustama võimalikult biidermeierlikult valitud ja väikekodanlise moraali rakkesse taltsutatud eestinduste järele. Võib öelda, et päris Kotzebue meil alles nüüd on leidnud oma meel-susetust vääriva järglase, vaimutsevate vastumatuste ja rõveduste võrtspoodniku praeguses „sotsiaalses ring-voolus“.

Vaadaku niisugune sulemees Nietzsche või Unamuno teostesse, Shaw või Pirandello peeglis: kes kord eesti Kotzebue'ks on sündinud, see taba ei tunnista. Kõike muud kui „estetistik“ Bernard Shaw tunnistab täniku-kirjaniku kutseks eluvalede ideoloogilise läbitungimise ja vaimu vabastamise õilsamate sihtide poole. Kotzebue praktikaks oli kahemõtteline mängimine sugupoolte vaheliste suhete ja kommete lõtvusega, röpaka kometi valmistamine perekondlikkude, seisuslikkude, olustikuliste sekelduste ainekikust või ka päevakorral olevate isikute ja ajaküsimuste narrimine, probleemide probleemiks madalamaidki turunõudeid rahuldava naeru nakatamine pikantsete sõnaliste ja lavaliste võtetega. Kõike läbisegi paiskleva koomika immutamine miskisuguse juhtiva ideega kahaneb selle juures hoopis tühiseks. Karakterjoonistised ilma tõelise sisseelamiseta jäid pinnaliseks ja visandlikuks. Operetlikud lõplahendused ilma lepitava huumori kõrguse ja sügavusega.

Kuidas Kotzebue madalad kättemaksu ihad otsisid rahuldust oma kirjanduslikkude vaenlaste ja arvustajate mõnitavas mahakiskumises, see on ehk vähem tuttav. Aga häbenematu alamustundmuse jantlevat ümberpöör-mist näiliseks ülemustundmuseks jätkus temal küllalt, hamivimma küllalt olgu Goethe, olgu Garlieb Merkeli

(H. Raudsepp: AFORISME LAHTIMÕTESTATUD MAAILMAST)

„Kolm suurt ja neli väikest pattu ja nelisada väikest sigadust“... nii laulab Visnapuu oma inimesest. Et meie pisemaiski sigadusis leidub jumalikkude ja meie esinduslikemas sangarlikkuses — mitte mõhku heroismist, seda on rõõm näha!

Millised lademed avanevad ammutamatust koomikast,

kui sotsiaalse moraali kihistisi katsuda tänapäev õigus-tama hakata elutervishoiu seisukohalt! Ja inimese väike-mõistuse halpusi ning päevlikke kõrkusi maailmamõtte-tuse igavesilt seisukohilt!

Kui riskida näha, kuidas „tark“ inimene elab ja teot-seb „rumalas“ maailmas... H. RAUDSEPP

kallale tungimiseks. Ühes kahevaatuslikus burleskis *Gottlieb Merks* näidati Merkeli nimemootisega tõmbejõulist narri hullumajas, kuldpaberist kroon pääs...

Mähkigu end meie Raudsepa „relativism“ kui filosooflevasse paistesse tahes. Praktikaks on talgi päris kotzebuelikud kalduvused. See on kirjanikkude tüüp, millest Bernard Shaw lausub, et „need kunagi kõrgust ei saavuta või seda ei tahagi saavutada“.

*

Leidub ohtralt kirjanduslikke mälestismärke, mis kergeusklikku üldsust on esialgu pimestanud, siis vastikuks muutunud. Kutselised kirjandusajaloolased on küllalt hääd asjatundjad maitsesuundade eristumise ja vaheldumise teadmiseks. Aga neilt „pisiteaduse käsitöolistelt“ ei eksi meie Elva isetark ju mingit õpetust võtma. „Kui kõik inimesed ülikoolis käiksid, siis oleks haridusel varsti ots käes,“ ärpleb ka Raudsepa Jooram. Mait Metsanurk mehe au, läti teatridramaturgi poolt tehtud kärpimised tema kõrgus!

Kui siin nüüd meie kirjandusteadlaste vastasjalgsel kirjandusliku reputatsiooni küsimusi on pisut suupäraseks kraaditud, siis täitsa ilma „teadusliku kraadi“ taotlusega, ka vabade võrdluste varal.

H. Raudsepa „teatritee eesti südamesse“ tõukleb Kotzebue sõiduvette. Las käia! Raudsepa värske populaarsus ei võrdu küll veel Kotzebue populaarsusele; aga üks ole *Mikumärdit* üksi kogusummas juba üle 100 korra mängitud eri näitelavadel. Näikse meie eneseharrandlikul kometitegijal küllalt põhjust olevat uhkuse harjaste kasvatamiseks. „Luderhaftes Talent!“ kiruti saksa klassikute ja romantikute poolt omal ajal Kotzebue'dki. Aga näe, üksipäinis Viini õueteatris täitis Kotzebue 1790—1867 vahemikul 3650 õhtut, Mannheimi teatris etendati teda umbes samal ajal üle 1700 korra. Harva on kellegi repertuaar nii palju lentsõnu puistanud kaasaegse elu ringvoolu — ja siis on selle kometi kurikuulsus järsus õhusitikumuutuses langenud kõige viimaste hulka.

Just turu jaoks töötavat kirjanikku ootabki varem või hiljem turuväärtuse kaotamine, ringvoolust väljalangemine.

Aga mis sellest rääkida Raudsepale, kelle uhke ja riskantse *Mikumärdi* menu vastab peaaegu Kotzebue aadeldamise perioodile! Tõsi küll, ka mõnda Kotzebue õnnestunumat naljatükki — nagu *Rehbock* — mängitakse tänapäev vahel harukordselt. Aga siiski ei lähe see viisakas teatris mitte ilma ta tüki tarviliku raasimiseta ja kohendamiseta dramaturgide poolt. Raudsepp ise on oma *Mikumärdist* turule saatnud kaks eri redaktsiooni. Seda viisakamat on ta Riia riigiteatris veelgi lasknud kärpida,

Riia töölisteatris koguni *Martini taluks* ümber teha. Kotzebue lamedam komet käis alles posthuumselt alla kõige kirevama ja vähenõudlikuma üldsuse meelehääks enne tagasikutsumatut unarule vaibumist. Aga ajakiri *Daugava* kirjutab juba nüüd, et *Mikumärdigi* Riias oli galeriiüldsuse lööknumbriks.

*

On öeldud, et „igavese taastuleku“ evangeeliumil pole kunagi olnud suuremat minekut. Seda õpetab ka anekdoodi liigne taastulek. Kui sama naljandit kuulda teine, kolmas ja neljas kord, siis leiab vastuvõtjas aset juba tüdimus. Omamoodi „intelligentsitüdimus“ seegi!

H. Raudsepa „relativism“ paneb küll palju rõhku üldsuse umbusu intrigeerimisele väarikaks peetud väärtuste vastu. Aga kui kord leitud kriukaid korrutatatakse küll samas sigrimigris, küll kirjutisest kirjutisse ja aastast aastasse, siis kipub säärase vaimukuse „perspektivism“ hõlpsasti kaotama mõistliku ajaviite huvi. Tõendus: uuesti mängukavasse võetud *Ameerika Kristus*, selle retseptiooni esiõhtu *Vanemuise* poollühjale saalile.

H. Raudsepa kometitega näib olevat sama lugu nagu tühiste anekdootidega: teist ja kolmat korda kuulata ei igatseta. Peagi haigutab korrutamisel tühjus vastu.

*

Üheks Millimallikas-Raudsepa kiusavaks ammuseks kinnisideeks näikse olevat *Noor-Eesti*...

Miks kibeleb ta siis muidu ikka uuesti: kui asjatult on naeruväärset Noor-Eesti liikumist ülehinnatud, kuidas säälpool võimalikudki asjad on saanud võimatuks! Jah, meie „estetismil“ on aega ja kogemust olnud eesti kirjandust viia niisuguse pankrotini, nagu seda on näiteks Tammsaare *Tõde ja õigus*. Peaks olema „puhtas kunstis“ vilunud talent: aga näe, aasta on veernud aasta järele ta pankrottsaavutise ees ja vahel. Veel tänapäevani ootab *Tõe ja õiguse* teine köide asjatult järke!

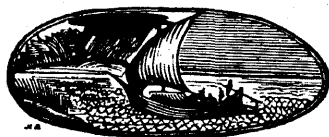
Juuditist ma seekord ei räägigi. Ka Tuglasest ja Semperist mitte.

*

Esteedil niigi elu hukas, kirjandusteadlaselgi vägeva võhiku ees lugu lakas. Mispärast mõni Suitski oma juubelikõne arendamise ja avaldamise Tammsaarest on pooleli jätnud! Küllap ikka sellepärast, et ta hirmuga ette nägi Raudsepa mühaka monograafia saabumise Metsanurgast. Selle arvamuse eluväärtuse otsustab „sotsiaalses ringvoolus“ käibimine.

Aga nüüd küllalt lõbustaja enese lavale toomisest. Seda oli ehk kord tarvis. Tuleb teine päev, juubeldame ka.

GUSTAV SUITS

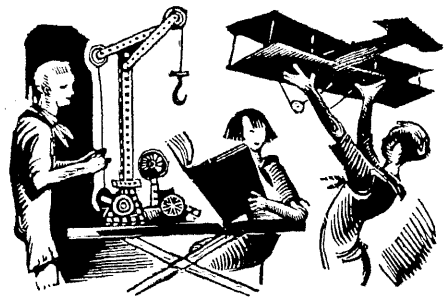

A. Kravtšenko

M. Laarman

Vene lasteraamat

Septembris oli Tallinnas Kunsti Sihtkapitali valit-
suse ruumes väike, aga seda huvitavam näitus nõukogude-
vene lasteraamatuid ja lasteraamatute illustratsioonide
originaalest. Umbes 80 väljapandud raamatut ja sada-
kond originaal-illustratsiooni andsid ootamatult üllatava
pildi sest, kui kaunis ja haarav võib olla süstemaatilise
ja pideva töö kaudu loodud kunstiline lasteraamat. Näi-
tuse korraldajaks oli Gosizdat'i (riikliku kirjastuse) las-
tekirjanduse osakonna juhataja dr. J. P. Meksini, kes
vestlusõhtul Pedagoogilises Muuseumis ja erajutuajami-
sil võimaldas ligikaudse ülevaate sest, mis sihis ja mis-

P. Staronov: Illustratsioon-puulõige

kunstnik suudab endast raputada oma ea ja täiskasvanu
vaatevinkli ning maailmamõistmise, säilitades aga see-
juures oma kunstilise kujundamisvõime.

Ja suurel määral see õnnestub tol noorel kunstigene-
ratsioonil, kes praegu toodab Venes lasteraamatuid.
Gosizdat on plaanikindlalt arendand lasteraamatut alles
7—8 aastat, aga lühikesest ajast hoolimata on tekkinud suur

6
Бенит, подбрасывая груз,
За автобусом автобус.
Начаются на крыше
Плакаты и афиши.
Кондуктор с лаской кричит:
— Номед маршрута! Бобкин-Стрит!

По Бобкин-Стрит, по Бобкин-Стрит
Шагает быстро мистер Смит
В почтовой синей шапке.
А сам он вроде щелки
Идет в четырнадцатый дом,
Стучит всяким молотком
И говорит сурово:
— Для мистера Житкова.

M. Tsehhanovski: Lhk. S. Maršaki raam. „Post“

suguseil põhimõttele arendatakse praegu lastekirjandust
Venemaal.

Hääks sissejuhatauseks praegusse aega oli kümme-
kond lasteraamatut ennerevolutsioonilisest ajast. Need
olid vene meistergraafikute Benois', Bilibini, Nar-
buti, Tšembersi jt. hülgeteosed. Eeskujulik ja
meisterlik graafika nii siis kui nüüd, aga milline kuristik
siiski kummagi vahel! Praegumainitud *Mir Iskusstva*
kunstnike teosed ei ole lasteraamatud. Mõned neist,
nagu Benois' kuulus „aabits“, on iseendast graafikakunsti
meisterteoseid, aga nad seisavad täiesti kaugel laste
maailmast. Lasteraamat ei olnud tolle aja esteeditsevale
kunstnikpõlvele eesmärgiks, see oli ainult abinõuks ja
üheks kapriisiks endaväljenduse vormiks. Praegune
vene lasteraamat aga on kunstnikule sihiks. Kunstniku
tegevusväli on kindlasti piiratud lapse ea ja huviderin-
giga, millest ei saa ega või kalduda väljapoole. Aru-
saadavalt need uued ja kitsendavad tingimused nõuavad
raamatugraafikult kaugelt suuremat pingutust ja endapii-
ramist. Raamat saab seda väärtuslikum, mida enam

Ну, и козел-козлище!
Ну, у козла и бородачи!
Козел по улице идет,
бородой улицу метет.
Народ дивится
на козлаво новытца.

на козловы рога.
А козловы рога
высоки, что стога,
а козлова шерсть
четвертой по шесть!
Не козел, а динозавр!

K. Kusnetsov: Lehekülj J. Meksini raamatust „Kartaus“

kogu väärtuslikke lasteraamatuid, mis kunstilisest küljest
ei jää taha ennesõjaaegseist, mis aga ei ole täiskasva-
nuile ilutsemiseks, vaid ühtlasi on lasteraamatud pari-
mas mõttes. Paari viimase aasta jooksul korraldatud
välisnäitusil on uus vene kunstiliselt väärtuslik ja noo-
rusest särav lasteraamat saand Euroopas ja Ameerikas
imetlusobjektiks. Rida rahvaid on hakand tõlkima ja
trükkima vene lasteraamatuid ja hollandlasil näiteks on
juba kuus kogukat albumit venelasilt. Ja ei teeks viga

V. Lebedev: Kaanejoonistis („Jah“)

tuua mõned neist meilegi, meie lasteraamatu labasesse ja orvaks jäetud maailma, kus nii vähe on kunstiväärtuslikku loomingut. Ja veel enam vene raamatust peaksime nägema, kui kahe silma vahele jäetud ala on lastekirjandus meil.

Kuna vene lasteraamat areneb tänu Gosizdati plaanikindlale tööle, siis võib panna tähele näha olnud raamatuis temaatilises küljes mõningaid meile vahest uusi jooni. Nõnda näiteks muinasjutt on surutud peaaegu täiesti kõrvale. Vene lasteraamat ei tea midagi kõnelda jubedaist nõidadest, muinasjutuprintsessidest ja kuningapogadest, Punamütsikese murdjust soest. Noorimale eale ei peeta neid sündsaks nende desorienteeriva mõju pärast. Puuduvad sidemed mineviku fantastikaga — legendid ja heroiline eepos. Selle eest aga küll on sidemeid mineviku tööga ja rahvaloominguga riidenukkude,

A. Kravtšenko: Illustratsioon-puulõige

K. Kusnetsov: Illustratsioon-kartullõige

saviasjade jne. näol. Ideoloogiliselt vastuvõetav muinasjutt on määratud juba kooliealisele noorsoole, kus tema „vale“ on juba mõistetav ja leitav ning hinnatav nagu kunstiline võte. Aga muinasjutust on võetud paljude raamatute kompositsioon ja vorm, kuid seda aastasadade loodud vormi kasutatakse nüüd praegusaja ainete

P. Staronosov: Illustratsioon-linoollõige

A. Kravtšenko: Illustratsioon-puulõige

käsitlemiseks. Nõnda S. Maršak'i raamatus *Sjerõi polosatõi* laseb autor jutustada tütarlast oma kassist just sama küsimusastmestiku abil, nagu see sünnib Punamüt-sikese ja hundist-vanaema dialoogis. S. Maršak kuulub üldse pildiraamatute tähelepandavamate tekstimeistrite

joones V. Lebedev, V. Konaševitš, K. Kusnetsov, N. Kuprejanov, N. Tõrsa, ksülograafid A. Kravtšenko ja P. Staronosov. Parimaks reprodutseerimisvahendiks lasteraamatus on lito. Litos aga ei aeta taga säärast pillavat toredust nagu saksa

P. Staronosov: Illustratsioon O. Gurjani raamatule „Kuldhänd“

raamatuis, kus sageli on mituteistkümmeend crivärvi. Enamik raamatuid on neljas värvis. Värvirohkuse asemel astub kontrastide mäng, milles eriti K. Kusnetsov meister.

V. Lebedev on huvitav graafilise pleki asetamises ja lehekülje komponeerimises. Animalistina ta on annud suurepäraseid joonistised Kiplingi *Elevandipojale*. Õrnas pliiatsimaneeris on viidud läbi S. Maršaki *Hall-triibuline*. Plakaatlikest kontrastest on ehitatud sama autori raamatuile *Tsirkus*, *Eile ja täna*, *Bagaaž* plastiline nähtavus. Peatumata paljudel teistel raamatuil, olgu siin lõppeks nimetatud, et ta on annud veel suurepärase tekstita pildiraamatu *Jaht*.

V. Konaševitš on kuidagi „ilukirjalisem“, ta paneb suurt rõhku joone elegantsile ja sel teel eriti südamliselt ja kaunilt on viind läbi pilte külje J. Meksini raamatus *Kui Alla oli haige*, kus kõneldakse väikese tüdruku haiguslugu ja kirjavahetust sõpradega lasteaeda. Palju liikuvat huumorit on samuti tema kindaid kaotavais kassipoegades.

Haruldaselt värske, jõuküllane ja plastiline on noor K. Kusnetsov. Temas on kuidagi jaapanlik kergus ühenduses puht-veneliselega. Siin on groteskseis pliiatsijoonistisis raamatu täis loomi kartulist, teine savimänguasju. Seinul rida nartsudest valmistatud nukkude joonistisi, kus kõige lihtsamate abinõudega ja napilt antud

edasi karakter ja materjal. Koguni „kartuligravüüri“ kasutab ta illustreerimisabinõuna, mis siis muidugi juba poliigraafilisel teel kandub raamatusse. Kusnetsovi parimad raamatud on Meksini tekstidega *Kartaus*, *Sääsk*, *Hall part*.

Ruumi nappusest hoolimata peab siiski veel mainima M. Tsehhanovskit (Maršaki *Post*), N. Kuprejanovit (Kovalenski *Kits* ja *Kask*), N. Tõrsat (Grusdevi *M. Gorki* ja teisi), A. Pahomovit (S. Maršaki *Meister*) ja E. Safonova huvitavat raamatut *Jõgi*.

Lõppeks eripäätüki moodustavad ksülograafid, kellest A. Kravtšenko ja P. Staronosov eriti kergivad esile. Kravtšenko on lasteraamatu jaoks küll vahest liiga külm, ta aga on annud võrratuid illustratsioone *Till Ulenspiegelile*. Seda raamatut on illustreerind peaaegu kõik silmapaistvad raamatugraafikud, aga mulle tuntud kümnekonna illustreeri seast ei sõandaks ühtki kõrvutada Kravtšenkoga. P. Staronosov on liikuvam, elavam, jutustavam. Tema teosed on kõigepäält saatematerjal tekstile. Haruldase taktitundega ja maitsega on viidud läbi tema vormitud Gurjani raamat *Kuldhänd*, kus kaanest kuni viimse vinjetini raamat on ainus ja kaunis tervik.

Vene lasteraamat on üllatavalt odav. Kui ennerevolutsiooniaegsed luksusraamatud maksid 3—4 rubla, siis nüüd lasteraamatu keskmine hind on umbes 30 kopikat (60 senti) ja raamatu tiraaž on tõusnud kuni 50.000 eksemplarini. Endised suured formaadid on kadund, raa-

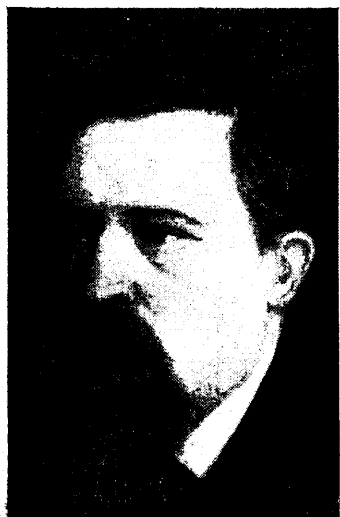
V. Lebedev: Lhk. S. Maršaki raamatust „Hall-triibuline“

matu lehekülje on väikesem, kompositsioon kompaktnem, värvigamma lakooniline. Koguni 6 kopika eest saab neljavärviliste piltidega raamatu. Ja kõige selle juures see odav raamat on kõrgesti kunstipärane, sest ainult kunstiväärtuslikku võib anda sellele põlvele — lapsele — kellest kasvab tulevik.

M. Pukits

Konstantin Niländer**Mälestusleht**

Konstantin Niländer
80. eluaastas

K. Niländer: *Alexis Kreutzwaldi portree*

KÕIGIL inimvaimu tegevusaladel on vaikkeid töömehi, kes eemal lärmitsevast argipäevast oma vabadel puhketundidel, kui elult asetatud kohustused täidetud, hella hardumusega anduvad mõnele eriharrastusele, millele end tervelt rakendamast on neid keelanud saatuse sageli mõistmatu tujukus ja karmus. Üks sellistest meestest oli paari aasta eest kõrges vanaduses meie seast lahunud **K o n s t a n t i n N i l ä n d e r**, kauaaegne joonistusõpetaja, kelle toiming maalikunsti alal, kuigi laiemale

hulgale tundmatu, kitsamas huvipiirkonnas on leidnud teenitud tunnustust ja lugupidamist.

Konstantin Niländer sündis 27. veebruaril 1848 Väätša mõisas Rakvere ligidal, kus tema isa oli valitsejaks, siirdudes sealt aga varsti Kadrina lähedale Undla mõisa, kus Niländer veetis oma koolipõlve. Seal tutvus noormehe meie lauluisa Kreutzwaldi perekonnaga ja sõlmis eluaegse sõpruse perepoja Alexiseaga, kes hiljemini oli Kadrina jaamaülemaks. Kahekümnekahe-aastaselt astus Niländer Müncheni kunstide akadeemiasse, mille juhtideks olid seekord järestiku kuulsad maalijad Wilhelm Kaulbach ja Piloty. Akadeemilised õpingud lõpetas Niländer kõrgeima preemiaga — niinimetatud Ludvigi medaliga. Selle järele veetis ta veel üksteistkümmend aastat välismaadel, peamiselt Itaalias ja Prantsusmaal, täites mõnesuguseid tellimusi ja kasutades ülejäänud aega enese täiendamiseks, milliseks otstarbeks tegi pikema reisi läbi Venemaa Kaukaasiasse ja Türgimaale, kust matkas edasi Greekamaale, Palestiinasse ja Egiptusse, ning sealt üle Punase mere Adeni kaudu Tseiloni saarele ja Indiasse. Tagasi jõudnud, tegi ta ligi kaheksakuulise jalarännaku läbi Itaalia, Saksa- ja Prantsusmaa. Neilt reisidelt tõi ta kaasa hulga mitmesuguseid etüüde ja palju väärtuslikke kogemusi.

Aastal 1877 esines Niländer rea teostega Peterburi kunstide akadeemia näitusel ja sai laialise tähelepanu osaliseks, omandades hõbedase medali. Olnud siis Tallinnas rüütelkonna Toomkoolis kolm aastat joonistusõpetajaks, asus Niländer uuesti välismaale, kus oli rohkem väljavaateid ja võimalusi teotsemiseks kunsti alal.

Kuid igatsus kodumaa järele tõi ta varsti jälle tagasi, seekord Riiga, kuhu teda kutsuti linna reaalkooli joonistusõpetajaks. Kolmkümmendviis aastat püsis ta sellel kohal, võites oma pedagoogiliste võimetega nii oma õpilaste kui ka ülemuse täielise poolehoidu ja lugupidamise. Kui kool ilmasõja ajal Tartu evakueeriti, tuli Niländer kaasa, ja kui paari aasta pärast selle kooli tegevus lõpetati, läks ta üle Treffneri gümnaasiumi, kus tegutses kuni 1926. a. suveni, asudes siis paiukile. Pikema haiguse järele suri ta 15. aug. 1928.

Niländeri teosed on laiali mööda maailma, mõned neist isegi Ameerikas, ainult üksikud on jäänud kodumaale, tuttavate perekondadesse. Sellepärast on raske saada täielikku ülevaadet kunstniku elutööst. Juhuslikult kättesaadavatest piltidest toome käesolevas numbris mõned reproduktsioonid, mis muidugi võivad anda ainult kaudse ettekujutuse nende autori oskusest ja küpsusest, mille koguilme selgitamine jääb tuleviku hooleks. Siinkohal olgu lõpuks siiski mainitud, et Niländeri õppetegevust on mitmel korral austavalt hinnanud Peterburi kunstide akadeemia, kus Riia reaalkooli õpilaste tööd, mis saadetud sinna kontrollnäitudele, arvati kõige paremateks tervel Venemaal, nagu seda tõendavad hindamiskomisjoni protokollid.

KONSTANTIN NILÄNDER

HOBUSED

KONSTANTIN NILÄNDER

VIRU VÄRAV

KONSTANTIN NILÄNDER
NATÜÜRMORT

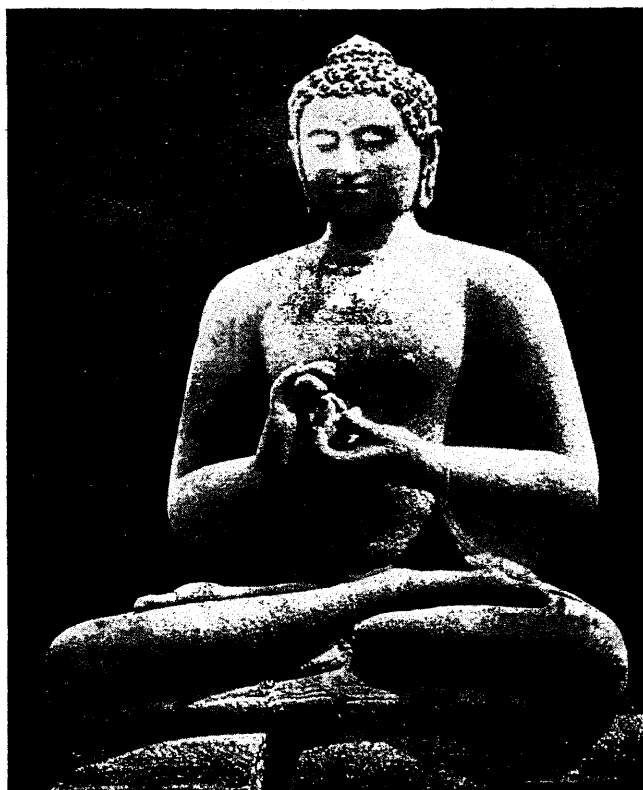
KONSTANTIN NILÄNDER
VIRU VÄRAV

Julius Genss

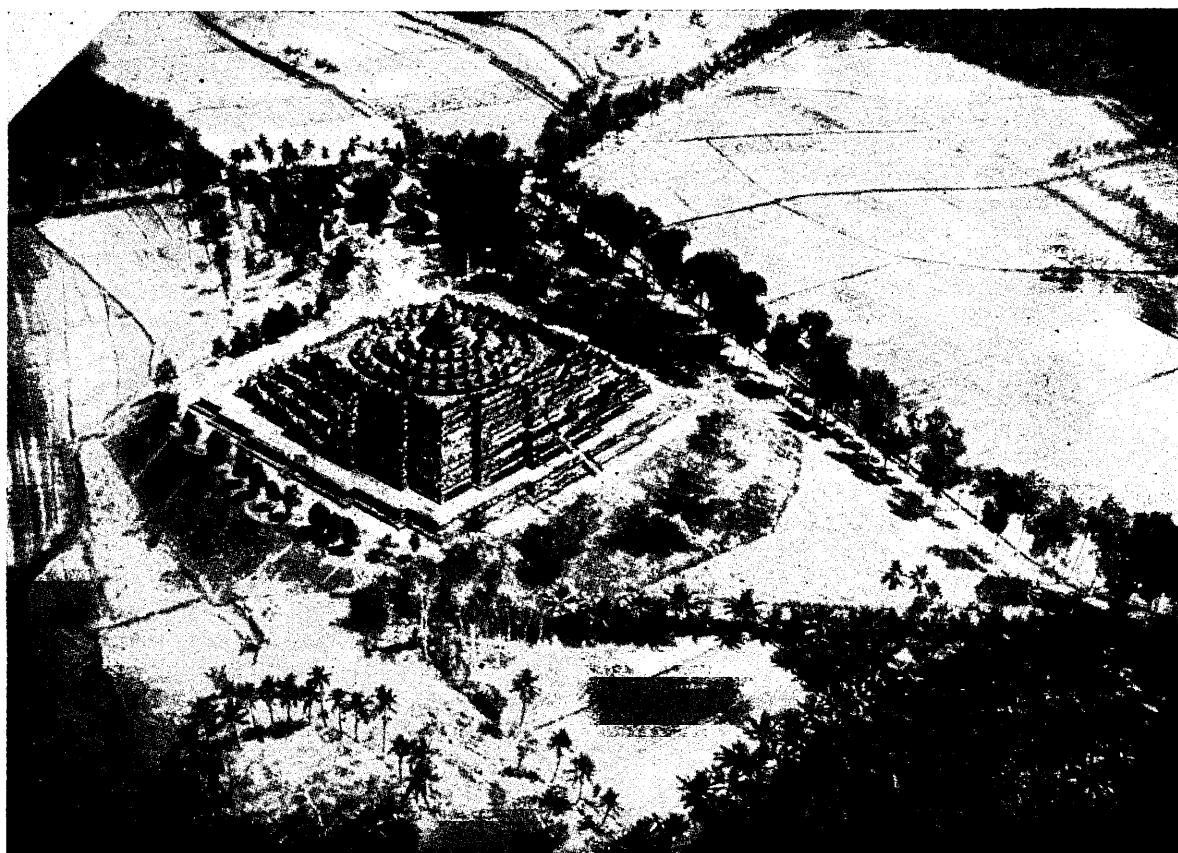
Boro-Budur

EUROOPLASED, uhked oma arhitektuuri mälestusmärkidele, enda loomingule, leidsid korraga mitte vähem tähtsad mälestusmärgid, millest ühele on pühendatud need read. Neid suurepäraseid mälestusmärke osutus õige palju, eriti rohkesti on neid Jaava saarel, kuid ühele neist kuulub esimene koht — see on Boro-Budur'i tempel, mis asub Kadoe kiltmaal (Jaava saarel), ümbritsetud järskude kaljude ja vulkaanidega. Hulk aastasadu oli Boro-Budur peidus, üleni kaetud mullaga, tõustes künkana kiltmaalt, inimestest unustatud. Legend jutustab, et buddha mungad, kartes templi hävitamist sõjakate muhameedlaste sissetungimisel XV. aastasajal, katsid selle mullaga ja niiviisi päästsid hävitamisest. On tõenäolisem, et ta mattus ühel ägedal vulkaani purskamisel. Ta paljastati juhuslikult XIX. aastasaja esimesel poolel ja puhastati otsekohe prügist.

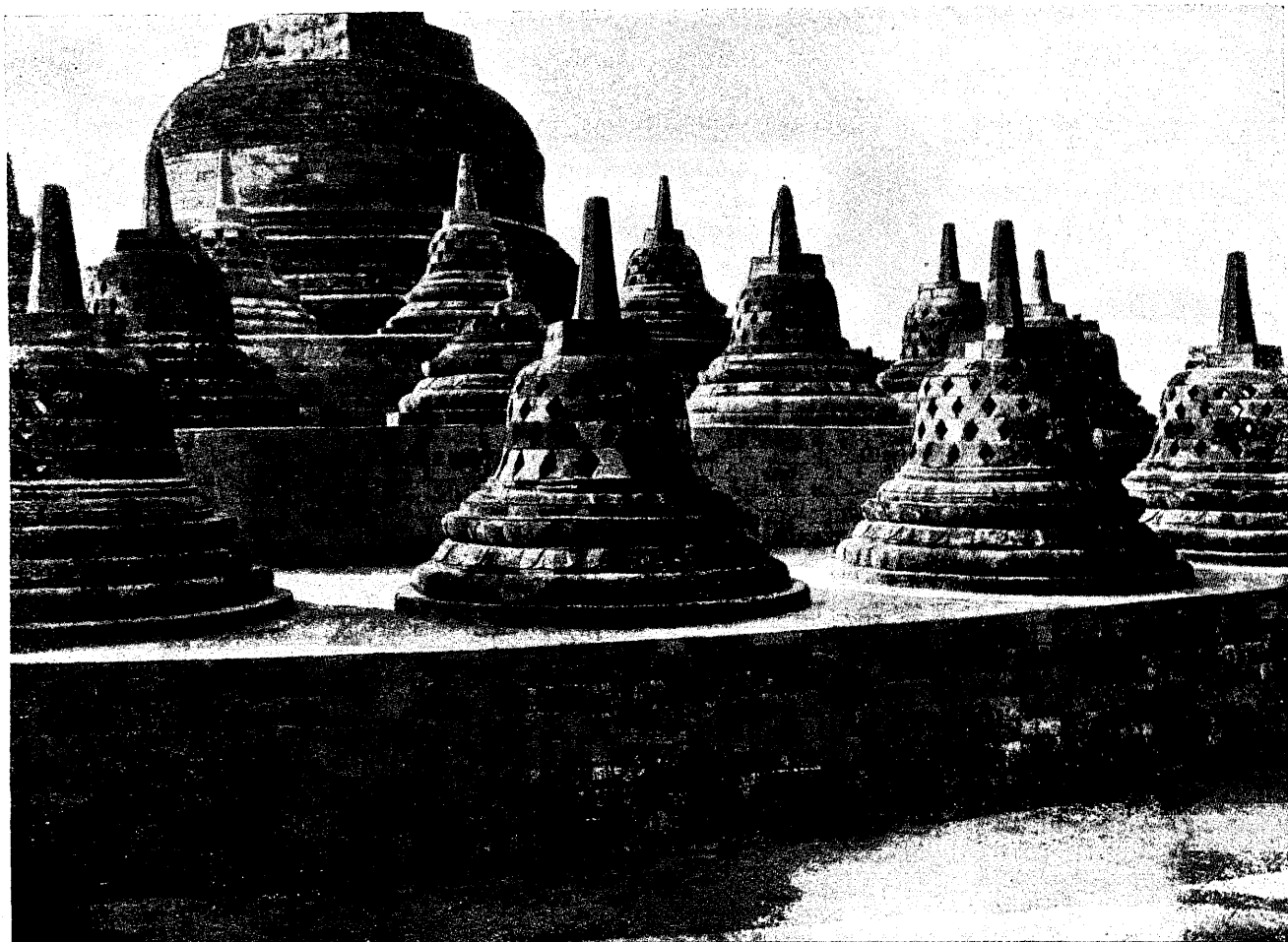
Boro-Budur on ehitatud VIII.—X. sajandeil, kui elanike seas valitseva šira usulise kultuse ja temale pühendatud templite hulgas oli terve rida suurepäraseid, ornamendirikkaid templeid, mis pühendatud Buddha õpetuse rajajale. Buddha tempel oli ka Boro-Budur. Ta ei kujuta endast tõe poolest templit, sest tal pole sisemisi ruume, vaid buddha stuupade (kurgaanide) tüüpi, mis vooderdatud kividega ja chitatud Buddha tuha põrmuke-

BORO-BUDUR: BUDDHA KUJU

BORO-BUDUR: ÜLDVAADE

BORO-BUDUR: RINGTERRASSID

sele; need kurgaanid pätuvad dagoobiga, kellataolise ehitisega, mis lõpeb sambakesega. Kogu ehitis kujutab endast suurepäraselt astmelist püramiidi, mis ehitatud loomulikule künkale; püramiidi astmed moodustavad terrassid, mis ümberringi piiratud kõrge, kunstiliselt ilustatud võrega, mille kõigil nukkidel ja nurkadel tornikestega kaetud tühemid, kuhu paigutatud Buddha kujud.

Et saada ettekujutust templi suurusest, jätkub järgmistest arvudest: vundamendi kuju on neljanurgaline, iga külje pikkus 157 meetrit, astme kõrgus 76 meetrit. Esimesed viis terrassi omavad kvadraadi kuju väikeste nurkadega, üleval pool vähenedes. Terrasside ja võrede moodustatud koridorid ja galeriid on üleni kaetud ligi 2000 paneelisarnase kivisse raiutud goreljeefiga, kus kujutatud kogu Buddha elukäik, järgnevate *bodhisattvade* elu ja teod, peatükid hindu eepostest. Need terrassid on ilustatud umbes 440 tornikesega, milles enam kui inimese suurused Buddha kujud. Terrassid on üksteisega ühendatud järskude treppidega, kaetud võlvitud laega, mida ilustab mütolooilise Banaspatika skulptuurne pea. Kolm ülemist terrassi, vormilt ümmargused, lõpevad keskpäigas üleneva kuplisarnase hiigla-dagoobiga, mis pätub sümbolse kolonniga, mille sees asub monumentaalne Buddha kuju. See keskmine dagoob on ümbritsetud kellataoliste, sarjalis-ažuursete dagoobidega, millede müstilisest hämarusest paistavad Buddha kujud; neid on kokku

72: 32 esimesel, 24 teisel ja 16 kolmandal platvormil. Kogu tee pikkus terrasse pidi alt kuni üles on viis kilomeetrit.

Kuid mitte templi suuruses, mis algusest lõpuni kujutab suure kunstilise tähtsusega skulptuuri, mitte imesuväärsetes Buddha kujutistes, milledega ehitis üle külvatud, ei seisa selle templi tähtsus; kõige tähtsam on Boro-Budur'i idee ja vaimuline sisu, temasse koondatud kogu india buddhismi sümbol. Omame võrratuma mälestusmärgi, kus buddha mungad avaldanud kogu endi õpetaja õpetuse, kus kaheksa terrassi kujutab sümbolise kaheksat järku tema teel valgustumisele, mille peab läbi käima, nagu Buddhagi, iga inimene, et jõuda Nirvaanasse.

Rändaja, astudes esimesele terrassile, mis välisilmast võrega eraldatud, algab oma teed mööda reljeef-piltidega ilustatud koridore (minnes läbi mõne ringi mitu korda), näeb kogu Buddha elu kivis jutustatult, alates munkade ennustusega keisrile, et tal sünnib poeg, kes, õppides tundma ilma kannatusi, loobub keisri troonist ja, saades hulkur-mungaks, annab inimkonnale uue usu; näeb Siddhattha Gotama, tulevase Buddha sündimist; elab ühes temaga läbi õnneliku lapsepõlve, välisilmast kaitstud, joobub ühes temaga kaunistest tantsijannadest, kes lõbus-tavad tema päivi; ta abielu ilusa noore printsessi Jasodhara'ga, poja sündimist. Kuid saatuse ettemääramise jä-

BORO-BUDUR, 1. GALERII, PEALMINE RIDA: RELJEEFLÖIGE

rele teeb Gotama öösel teener Channo'ga salajasi käike linna, kus ta tutvub kõige maise kaduvusega, kohates esimene kord abitud vanameest, teine kord haiget, siis surijat. Kohkunud kõigest nähtust kohtab ta neljandal käigul munka, kes ilma elust loobunud, ja ta otsus on küps; ta jätab öösi perekonna jumalaga, heidab endalt toredad riided ja lahkub tähelepanematult lossist. Järgneb seitse hulkumisaastat täis kannatusi ja võitlust iseendaga, kuni ta kaheksandal aastal äratundmise puu all (praegu buddhismi püha sümbol) saab teada kõik kannatuse allikad, tee nendest vabanemisele, ja saab Buddhaks. Rändaja, kes sammub mööda Boro-Budur'i terrasse, näeb Buddhat, kes oma õpetust kuulutab jüngritega rännates, ja ühes nendega tungib tema õpetusse; viimaks tõustes kuuendale platvormile, kus ta pilk ulatab kaugele Boro-Buduri ümbritsevasse ilma, mis talle praegu nii kauge, jõuab ta mööda järske treppe Buddhade keskel tipule, kus ta hiigla-dagoobi salapärasest hämaruses näeb valgustunud Buddhat ennast, lunastuse sümboliga kupliil.

Kui sügavasti on selle arhitektuuri ime nimetu looja läbi tunnud idee, viia inimest lihtsalt vaatamise, ainult ümbruse mõjul Buddha ümbruse mõjul Buddha õpetuse sügavustesse! See pole sedavõrt buddhismi illustreeritud piibel, kui võrd kivist väljendatud palve Buddhale.

BORO-BUDUR: TREPPKAIK

Ed. Tennmann

Teoloogia häda

Juhuslik vaidlus teoloogi H. Masingu ja toimetaja G. E. Luiga vahel *Olionis* äratas tähelepanu iseäranis ühes asjas — meie haritlaste suhtumises usule. G. E. Luiga väidab kategooriliselt, et haritlastel on võimatu omaks võtta piibli teksti sõnasõnaliselt, piibli enese suurt rikkust aga tunnustab niisama avameelselt kui seda, et usk on paljudele varanduseks, mida mitte käest ära ei anta.

Muuseas vaidleb G. E. Luiga mõne dogma vastu, mis jumala mõistet ei lase õiges valguses paista, nagu patt, pärispatt, lunastamine ja karistus. Lunastamisõpetuse vastu on meil ka mujal juba vaieldud, nimelt selle traditsioonilise versiooni vastu (*Prot. Ilm.* 1929, XII.).

Loomulik, et siin on puudutatud juhuslikult ainult üksikuid osi, mille sobimatust tõelise ristiusuga tabatakse õnneliku instinktiga.

Küsimus tuleks seada laiemas mõttes päris süstemaatilisel: Kas ametlik kiriku õpetus on tõeliselt kristlik? Ja: kas praegune teoloogia on kristlik?

Viimase probleemi seadis üles juba Baseli usuteaduse prof. ja Nietzsche sõber Franz Overbeck a. 1873 oma raamatus: *Moodsa teoloogia kristlikkus* (1903. a. II. trükk).

Õnnetuseks lähtub Overbeck algristikoguduse maailma eitamisest ja usub teaduse ning usu põhimõttelisse vastuollu, eitab ise kultuuri, ja tema lõpptulemus on kirikliku usu hoidmine tingimusega, et usukuulutajalt ei nõutaks isiklikku poolehoidu oma kuulutusele. Nii jõuab Overbeck paratamatule variseerlusele. See seisukoht sobib ülihästi ka mõtteteadlase Hans Vaihinger'i fiktsionalismiga (*Die Philosophie des „Als Ob“*). See seisukoht püsib tegelikult praegugi, vaatamata sellele, kas teda teadlikult tunnustatakse või salatakse. Sagedasti kuuleme nagu vabandavalt öeldavat: rahva massi pärast on seda tarvis. Imelikul kombel olen seda „vabandust“ kuulnud isegi haritud kiriku- ja usuvastaste suust.

Nii tuleb mõista nähtavasti praegust kirikupoliitilist taktikat ka riigimeeste poolt. Ja kui K. Ast-Rumor oma reisikogemuste põhjal Tirooli katoliiklaste seas tõmbab paralleeli meie koolide usuõpetuse küsimusele ning soovitab sellele riigi kontrolli, siis ei lähe asi sellega ometi lihtsamaks. Kes vastutab siis, et riigimehed oma heatahtliku suhtumisega praegusele kirikule ei võta omaks kirikumeeste kompetentsust? Viga seisab süstemaatilise selguse puuduses. Süstemaatilise selguse nõutamine viib meid aga teaduse ja usu vahekorra, sellega mõtte- ja usuteaduse vastuolu või vahekorra juure.

Nagu näitas endine Tartu mõtteteadlane G. Teichmüller oma religioosifilosoofias, on usu ja teaduse vastuolu pärit kreeka idealistlikust filosoofiast, kus mõtlemist usust (arvamusest — *doksa*, *dogma*) peeti ülemaks. Vastavalt oli ka gnostikute juures, kus koguduse liikmeid liigitati kolme jakku (pneumaatikud, psüühnikud, sarkikud — vaimlised, hingelised, lihalikud), esimesed õieti teaduslikud (gnostikud), kuna hingelised olid usklikud (pistikud).

Idealistlikus mõteteaduses, mis II.—III. sajandil ristiusus mõjule pääsis, on nimelt mõtlemine esimesel kohal. Tunnetamine mõistusega on üle kõige. Sest kõige olemus on idee. Isegi lunastus on tunnetamise viil. Ja ka lunastaja on *logos* — sõna. See mõteteadus valitses ka keskajal ja viimasel sajandil ühel või teisel kujul, nii saksa idealismis ja neokantianismis ainult väheste varjundiliste muudatustega ja nimele teisendamistega. Praegune kuulus fenomenoloogiline kool ei vii sellest mõtteringist ka mitte välja. Juba püüavadki mõned usuteadlased sellega kohaneda.

Kuna ka M. Luter rõhutas „sõna“ (das Wort), siis on ka tema kirikut sõna kirikuks nimetatud. Ja vastuolust usu ning teaduse (mõistuse) vahel ei saanud ka Luter üle. Huvitaval kombel mängib see ülesaamatus ka kirikulaulus kaasa: „Ma tean, mis mina usun“ (gnoosis). Nii on põnevus usu ja usuteaduse vahel otse ajalooline pärandus — idealismi õnnetu kingitus. Sest terve dogmaatika on idealismist pärit. Juuda usul (Vana seadusel) õieti süstemaatilist dogmaatikat ei ole. On arusaadav, kui mõne uuema usuteadusliku liikumise protest idealismi vastu (K. Barth, Gogarten) viib ühtlasi tagasi judaistliku transtsententse jumala, nimelt despoodi rüppe, kelle võim ja kättesaamatus ja kohtumõistmise valjus joovastab paljusid.

Idealismi halb kink pole mitte ainult teaduse ja usu pinevus ja mõtlemise või tunnetamise ees- ning ainuõigus, mis annab mõttepanteismi usundina või kui ühe funktsiooni eelistamine ülekandub tundele, — müstilise panteismi. Palju õnnetum on idealismi teine tulemus — ISIKU VÄÄRTUSE KAOTUS. Kuigi see väärtus tegelikult ei saa kaduda, sest ükski usk ega teadus ei suuda lõplikult kaotada, mis olemas, aga ta ei lase vale-eelduste pärast mõjule pääseda seda, mis võiks palju enam korda saata. Paradoksiselisel ilmnel see vastuolu ka Luteri juures. Kuna tema tegelikult saatis korda hiiglasuure ajaloolise teo — reformatsiooni, oli ta teoreetiliselt niisuur „tegude“ vastane, et ei sallinud isegi Jakobuse kirja tegude rõhutamise pärast. Luter nägi kõike „käsü“-tegude tähe all ja unustas ära usuteod, mida ta ise tegi. Luteri kiriku puudulik agressiivsus on sellega seletatav. „Sõna“ ülistamisega pani Luter „tegevuse“, „liikumise“ seisma. Isegi nii, et tänapäevani hingeteadus ei taha leiutada liikumise funktsiooni, vaid asetab selle tahte funktsiooni.

Idealism ülistab „ideed“ ja tunnustab ainult „idee“ reaalsust. Kõik muu on talle kaduv. Inimese väärtus esineb talle ainult idee „kandmises“. Kindlasti on idealist suurem kui egoist või materjalist. Kuid idee ise saab illusoorseks, kui ta esindab mõnda gruppi, mille liikmed on niisama tühised „omaette“ kui idee kandja. Mis kasu on rahvusest, riiklusest, kiriklusest, ühistegevusest, kui kõik rahva liikmed, usklikud, ühistegelased üksikult pole midagi, vaid ainult kollektiivselt, kui summa, mis koosneb nullidest, ja saavutavad ainult selle nullide summa idee? See on idealismi põhiviga, et ta üksiku inimese või olevuse, kui juhusliku,

tühistamisega tühistab nende summa ja summa tühistamisega lööb ka ideel ja tema reaalsusel jalad alt. Nii jääb igast ühiskondlikust, kas või inimkondlikust „mõttest“ järgi paljas udu, mingi tühjus, mille täitmine ideega on paljas fiktsioon, või illusioon, seni kui tema tõeline alus, üksik indiviid, mingit tunnustamist ei leia. Idealistlik lunastus — teadus, gnoosis, müüt — ei lunasta sellega kedagi, vaid viib ainult fiktiivsele nirvaanale, sedagi fiktiivselt.

Selles hädas pöördub õnnetu idealist seaduse jumala poole ja otsib lunastust dualismis, transtsendentsuses, satub rooma õiguse ja juuda seaduse, käsu alla, nagu näitab praegune saksa teoloogia ning inglise-ameerika seaduse fetišism. Kahjuks jäi M. Luteri julge anti-juriidiline iseloom ka siin poolele teele. Sest kirjasõna Rooma ja muus Pauluse epistlreis oli juriidiline, judaistlik. Ja opositsioon, mida Paulus tegi käsuseadusele, tuli teisel kujul „õigeksmõistmise“ ehk „õigekstegevise“ õpetuses tagasi ning sai kristluse tsentraaldogma — lunastuse õpetuse aluseks. Selle lunastusega ja sellele rajatud Kristuse hindamisega on aga ka patt ning päris patt ja jumala kujutluse seaduslik iseloom omandanud ametlikus teoloogias ja kiriku õpetuses otse „äravõitmatu“ kantsi.

Evangeelium sai paljaks paradiisi ukseks — ainult andeksandmiseks, mis pidi olema alaline ja kestev (iga päev palju pattu, selge nuhtluse teenimine). Nii seisab traditsiooniliselt ametlik kristlane tänapäevani otsekui korridoris põrgu ja taeva vahel, ei saa sinna ega tänna. Ühel pool juuda käsk patuga, teisel pool kreeka-saksa idealism taevasaraga, mida ükski inimene ei või ega tohi näha, sest see muutub paljaks mõttetuks ideeks, isiklikult olematuks.

Nii on Kristus sattunud kahe vale peegli vahele kõigi oma jüngritega. See on idealistliku dogmaatika „teene“.

Aga tõeline Kristus?

Tõeline Kristus lunastas teisiti. Tema äratas — uuele elule. Tema evangeelium on — uus elu, positiivselt elava inimese elu. Siin ei ole inimsus seatud jumala vastu, nagu dualismis ja joobunud renessansis, ei sula ka jumalasse, nagu monistlikus panteismis ja müstikas.

Alles Kristus äratab inimese inimeseks: tõlnerid, patused, viletsad, haiged, lapsed — kõik leiavad inimese olemise ja elu selles, et nad ON inimesed. Inimesena on nad jumala osalised: jumal on neis enestes, kadumatult.

Inimene ei ole mitte kellegi ega millegi päralt, vaid kõik on tema päralt. Ka hingamisepäev on tema oma, mitte vastupidi. Ka elu ja õndsus on tema oma, mitte teisiti. Seda inimese suveräänsust ei tunne ükski teine usk ega teadus.

Uskude seas on tüübiliselt valik väike: primitiivne kartuse usk, seaduse usk, panteistlikud usud ja ristiusk.

Mõtteteaduse peatüüpideks osutuvad materialism ja idealism ning nende sünteesid või segud.

Juba pealiskaudne võrdlus näitab, et ristiusul puudub analoogia mõtteteaduses. See ongi tema häda. Kristlus vajab oma mõtteteaduslikku süsteemi.

Küll on mõtteteaduses idealismi vastu opositsiooni (Rehmke, Schuppe, W. Stern, K. Österreich). Kuid see pole arenenud veel nii järjekindlaks. Teichmüller on aga neokantianismi varjus sattunud unustusse. Alles uue ajal hakkab tema täht uuesti tõusma, nagu näitavad mitmed märgid.

Mõtteteaduse lootusrikkam suund, mis erineb täitsa idealismist ja materialismist ja nende segudest, on — pluralistlik personalism, mille algatajaks loetakse Leibnizi tema monadoloogiaga. Et personalism sobib kristlusega, seda leiab ka prantslane Renouvier († 1905).

Teoloogia kriis on filosoofia kriisi tagajärg.

Ka kultuuri kriis on sealtamast pärit. Sest iga eriteadus on seotud mõisteliste eeldustega, mida annab filosoofia.

Seda huvitavam on, et uue saksa teoloogias leidub paar isikut, kes paremini kui dialektikud vaidlevad idealismi vastu. Need on Emanuel Hirsch ja Fr. K. Schumann. Esimene on Fichte koolist, teine Rehmke õpilane. Siingi näeme mõtteteaduse mõju. Et aga Fichte ega Rehmke ei jõua järjekindlale personalismile, siis ei saa neile panna suuri lootusi.

Renouvier leiab kahjuks isegi patu olevat kristlusele olulise ja ei ole ka juriidilistest ollustest, nagu viimne kohus, mitte vaba. Tema „uus monadoloogia“ ei avalda seda puhtust, mida leiame Teichmülleri süsteemis.

Süsteemi tung on omane ka usuteadusele, mitte ainult dogmaatikas ja eetikas, vaid ka piibli teoloogias. Et aga need on loomulikult idealismi eestkostmise all — ajaloolise päranduse poolest, siis sisaldavad kõik süsteemid kristlikke osiseid ainult piibli autoriteedi sunnil, ilma vastava süsteemita. Tagajärg on — idealistlikult moonutatud teoloogia ilma kristliku olluse tõelise võimuta. Arusaadav, et see sisemine lõhe, mis pärit mõtte-teadusest, ei lase ka teoloogiat ühtlusele jõuda. Aegajalt paneb idealism enese uuesti maksma ja annab suurepäraseid tüüpe, nagu Schleiermacher, kelle ebakristlikkus uue ajal mitmelt poolt tunnustamist leiab.

Oma aatelisest kõrgusest hoolimata on idealism üksikule kahjulik, sellega ka üksikute kogule, hulgale. Tema järjekindel saadus on riik ilma kodanikuta, kirik ilma usklikuta, ühiskond ilma üksikuta. Kõik panslavismid, panmongolismid, pankosmismid on tema lapsed, kes sõidavad loogiliselt üle laipade.

Personalismi õigustust on seni ainult osaliselt ja instinktiivselt tabanud — Protagoras, individualism, subjektivism, renessans, prantsuse revolutsioon, Leibniz, Lotze, Renouvier, loomulik teadvus.

Personalismi süstemaatiline väljaehitus ei anna ainult usuliselt, vaid üldkultuuriliselt lõpmata palju ja suuri tagajärgi.

Isegi praegune mehhaniseerumise protsess inimese kahjuks „üldsuse“ huvides tuleb hästi idealismi arvele.

Jõuame aga selgesti järjekindlale inimese õiguse ja väärtuse hindamisele kristluse mõttes ja suudame Kristuse kuulutust süstemaatiliselt, kõigi võõrkehade eraldamisega, väljendada, siis kaob automaatselt teoloogia sisemine lõhe ja tema täitsa ülearune pinevus teadusega. Siis on Kristus tõesti õigusega maailma valitseja. Kartuse ja sea-

duse asemele astub teadlikult kooskõla — armastus jumala ja inimeste vastu. Siis ei ole see enam luule ega utopia, vaid reaalne seisukord. Sest vale-eeldusi ei ole enam takistamas. Ka kristlik kasvatus pole siis enam vaiel-dav. Ja poliitika võib siis ka olla ainult kristlik, kõigi tagajärgede ja tulemustega.

Erni Hiir

Inimen olla

Oo, olla inimene tahan,
murdlainne mässutormi hoon,
mänd püsiv pöörituulte kohan,
lind kevad-suve muinasloon.

Kanda rõõmulist elamisiha,
põlde huumavat valmistustuld,
kuulda, kuulata kauguste kiha,
mõtet juhti kui ilmastik tuult!

Aujanu, -jahti meel ei taju —
neid tavalisi peitlusi,
üht kohust tajub hing ning aju —
see eluihk kesk heitlusi!

Armud soosivat, vennalist anda,
kostku vastused võikalki: ei;
elu valjused kõigiti kanda,
võitvalt ellu hõisata: hei!

Fot. J. V.

Vilmar Adams

Petet generatsioon

Ma laulik põlve, keda petet,
Generatsiooni, keda lööd,
Kel seniolematuid kette
On kanda läbi eluöö.

Meilt võeti ära vana jumal
Ja pärandatud ideaal,
Kuid verest pole haihtund humal
Ning kõrvus heliseb koraal.

Me noorussüütust õgis sõda,
Me tahet piiras kitsas ruut,
Meil suri nälga vend ja õde
Ja vägistati meie pruut...

Veel huuled pomisesid palveid,
Kui taipus planetaarne tüss,
Õöl pandi välja relvus valved
Ja jumal oli säääl, kus püss.

Kas verest kaovad need tunnid,
Mis muda, mäda olid täis?
Meil ilmnes: horisont on ummik,
Kuid enne taevane meil näis!

Siis jumal viidi seinä ääre
Ning jumalaks jäi paljas sein.
Läks segi vahe õige, väära,
Jäi keelde ainus sõna: Ei.

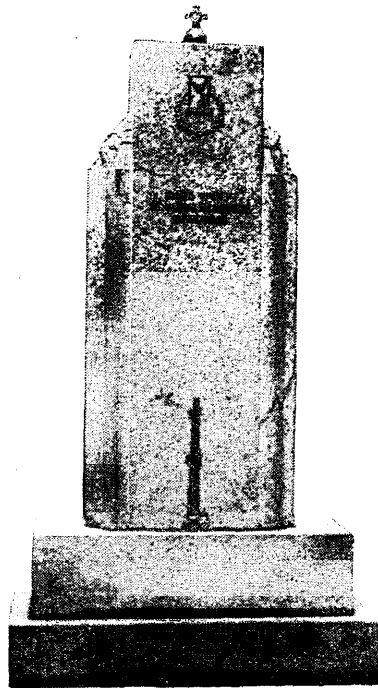
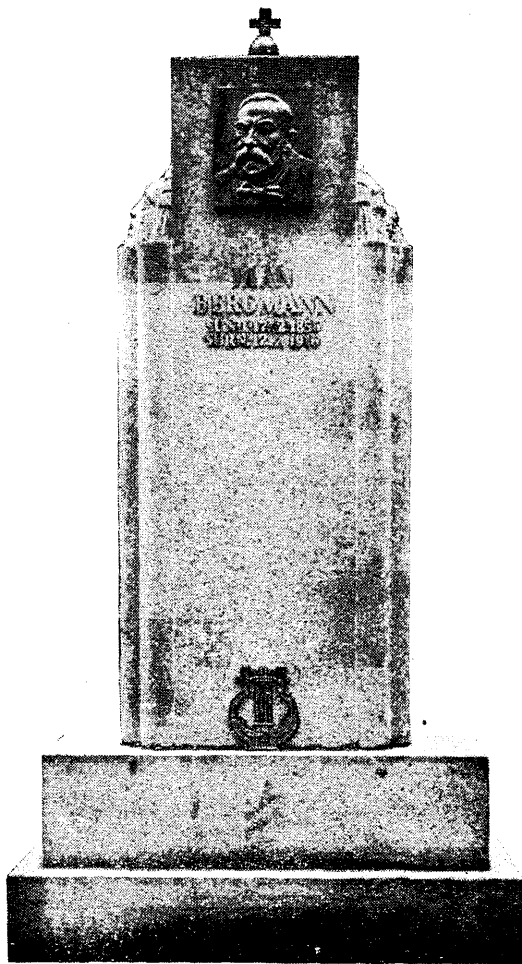
Me eksimuste odüsseia —
Ei seda laula mõõt ei riim!
Kes meist ei seisnud äärel seinä,
Kui töötas masin Giljotiin!

Siis meie õppisime tapma
Ja enam me ei põland verd,
Ning meie unelmatest hapraist
Sai üleilmne Robespierre.

Nii surid meie õrnad inglid
Me hinge tundmuspuiesteel.
... Nüüd leiame end võõras ringis.
Tee nimetu on meie ees.

Ei kusagile vii see tänav,
Jäeb nimetuks me maine tee!
Vaid meie silmad jooksvad täna
Kui päikse silmad üle vee...

A. STARKOFF: JAAN BERGMANNI MÄLESTUSSAMMAS
 Pahemal — esikül, paremal — tagakül
 Püstitati möödunud suvel Paistu surnuaiale

KAKS SENIAVALDAMATA
 LYDIA KOIDULA PILTI

Lydia Koidula

Paremal: Eugénie Rosenthal, s. Jannsen, ja Koidula (istub)

Stseen Einar Nilsoni ballett-pantomiimist *Roheline flööt*. Lav. R. Olbrei

LAVATANTSU ARENGU TIPPE ESTONIAS

IGA meigi teatri üheks väljendusala on tantsukunst. Võime öelda, et lavatants on meil niisama vana kui teatergi, sest pantomiimiline lavategevus on möödapäästamatu teatris kui niisuguses algusest peale.

1924. aasta märgib pööret meie teatritantsu alal. Siis kutsuti teist korda *Estonia* juure ballettmeistriks *Rahel Olbrei*. Ja tema juhatusel on tekkinud meie esimene teatritantsu rühm (koor), millele eelnimetatu paneb aluse 1925. a.

Rahel Olbrei pedagoogilise tegevuse kaudu võrsunud tantsurühm sarnaneb vormiliselt moodsaile Saksas harrastatavaile rühmadele. Seda, s. o. saksa õppemeetodi ülekannet meile tuleb aina tervitada, kuna see on osutunud kõige tagajärjekamaks kõikjal.

Estonia tantsurühm koostub praegu viiestteistkümnest liikmest. Alles käesoleval sügisel moodustati teine rühm uutest juuretuliijaist.

Siinjuures olgu tähendatud, et *Estonia* tantsurühm pole nagu mingi stuudio ega tantsukool. Sel tuleb kogu aeg rahuldada teatri lavatöös vajalisi tantsukunstilisi nõudeid: tuleb esineda draamas, ooperis ja operetis. Ja tantsurühma ülesanded tingivad ka selle õppekorralduse.

Teatri tantsurühma töö ei hakka silma nii kergesti. Talle endalegi iseseisev esinemine pole eriliseks sündmuseks: tantsurühm on laval alati.

Kuid *Estonia* tantsurühm on püüdnud õigustada oma olemasolu ka iseseisvate esinemistega.

Esimene tantslavastus *Roheline flööt* toodi lavale 8. mail 1928. See on sisult lüüriline, vaevalt märgatava intriigiga teos. Ta ei esita erilisi nõudeid, ühtlasi aga ei võimalda ka ehk sügavamat lavalist elamust. Ja sellisena saabus ta ka *Estonia* lavale *Rahel Olbrei* lavastusel, *Tuurandi* dekoratsioonide ja *Oboljaninova-Krümmerei* kostüümidega. *R. Olbrei* ise esines *Ho osas*.

Teise tantslavastusena (27. apr. 1929) tuuakse lavale klassiline ballett-pantomiin *Giselle*. Selle pantomiimilist külge aitas kanda osa teatri draamajõude. Tantsuline osa, eriti viimne vaatus esitatakse balletina. See ala teatavasti eeldab pikaajalist kooli. *Estonia* tantsurühm juba seetõttu ei suutnud küllaldase küpsusega kanda *Giselle*'i, kusjuures tundus solistide puudumist. Kuid ei saa jätta märkimata, et *Vally Kuurman* *Gisellina* näitas tehnikat, kergust ja sümpaatset esinemist. Siin pääsis esile ka *Estonia* tantsurühma üks parimaid liikmeid *Maldutis*.

Kolmandana tantslavastusena nägime *O. J. Bierbaumi* tants-pantomiini *Paan võsas*, *Felix Mottl*'i muusika ja *N. Mey* kostüümidega.

Kuid peale tantslavastuste tuleb arvestada tantsurühma sunduslikke esinemisi ooperites: *Aida*, *Näkineid*, *Mignon*, *Manon*, *Tannhäuser*; draamades: *Peer Gynt*, *Siinai tähistel* jne.

See on tantsurühma nelja-aastase tegevuse vili. Selle aja kestes on *Estonias* kasvatatud rühm noori ja lavaliselt sobivaid tantsijaid. Kui nende seast pole veel kerkinud soliste, siis peab teadma, et siin ei tehta soliste kunstlikult. Õppemeetod võimaldab seda aga igapähele.

Peab ütlema, et meil tuntakse tantsu alal erilist põuda meestantsijaist, mistõttu kannatab osalt ka *Estonia* tantsurühma tegevus. Pole mehi!

Üldse oma kultuurilisis üritusis pole me kuigi kadetsemisväärset olukorras. Meie ees on kõikjal suletud ukSED. Majanduslikud võimalused puuduvad. Algatada veel suudame, kauneist ideedest pole meil ka puudust. Kuid siit edasi pääseme suurte raskuste ja vaevaga. Teame, et läti ja soome lavatants on meie omast ees. Aga kui tunneme oma lavatantsu algusemurdmist ja arengutingimusi, siis peame avaldama tunnustust juba selle algatustele ja püüete ideele. JAAN PERT

STSEEN EINAR NILSONI BALLETT-PANTOMIIMIST ROHELINE FLÖÖT

Rahel Olbrei lavastus *Estonias*

STSEEN O. BIERBAUMI TANTS-PANTOMIIMIST PAAN VÕSAS

Rahel Olbrei lavastus *Estonias*

MARIE LOUISE ELISABETH VIGÉE-LEBRUN

VENE KEISRINNA ELIISABET

Kuulus maalija Marie Louise VIGÉE-LEBRUN on jäädvustanud suure hulga kroonitud päid ja silmapaistvaid isikuid, Prantsusmaalt eriti suures arvus portreid kuninganna Marie Antoinette'ist. Kui kunstnik revolutsiooni tõttu pidi kodumaalt lahkuma, siis ta täiendas oma mõju ringi eriti reisidel. Tema tegevusest Venemaal annab tunnistust ülalalseisv keisrinna Eliisabeti portree

Jaan Vahtra

KÖSTRIMÄEL

Mo meelen kallis kodokotus,
Ma sagesti veel und näe sest...

KÖSTRIMÄEL... Ei olnud sääl küll minu kodukoht, kuid enam kui kolm talve elasin ma sääl ja enam kui kuhugi mujale olen ma ikka sattunud sinna tagasi, sinna, Köstrimäele, kauge koolipõlve mälestusmaale. Viis vana, alati rohelist mändi kohab sääl, ning kõrge kahekordne punane telliskivimaja seisab uhkelt mändide rohelisel foonil, paistes kaugele üle väljade, üle madalate talude ja külade. Sääl, Köstrimäel, tolles punases majas, asus Röpina kihelkonnakool, see lähema ja kaugema ümb-ruse hariduseallikas, kuhu minagi kord niiväga püüdsin.

Tulin sinna 1896. aasta sügisel isa seltsis, kaenlas raamatukimp ja vankripäras suur puukast, kus leivakott ja muud. Sai minust kihelkonnakooli-poiss, kes korruga tundis end targema ja tähtsama olevat neist teistest, kes olid jäänud maha Vanaküla pallu lehmi ja lambaid hoidma, tulipüssi laskma ja pasunat puhuma. Päratu kõrge näis olevat too punane maja, ning kõik muu oli mulle uus ja huvitav. Aga kui korruga kari võõraid poisse mu ümber kogus, mind igast kandist silmitses ning üks neist päris kõvasti ütles: „Küll on sel poisil hirmus suured kõrvad!“ siis läksin ma vist punaseks kui vähk, sest tundsin, et veri löi pähe.

Viis isa mind kohe ka kooliõpetaja juure, ja kui astusime üle õpetaja toaläve, hakkas mul millegipärast kange hirm. Aga õpetaja oli üsna lahke, ajas isaga sõbralikult juttu ning laskis lõpuks minul lugeda ühest vene keele raamatust. Lugesin ruttu ja vist ka õieti, sest õpetaja ütles isale, et kõik on korras. Hiljemini, kui poisid all, „tüütärõh“, igasugust janti tegid, olin juba minagi teiste seas täieõiguseline kambamees. Tekkis mulle esimesel õhtul juba sõbergi, üks veidra näoga poiss, kes ütles, et tema nimi olevat Vaher ja ta isa olevat Toolama mõisas moonamees. Kõneles ruttu, too poiss, pilgutask ikka silmi, näitas näpuga ühe tüsedanäolise ja püstitjuukselise poisi pääle ning sosistas salapäraselt: „Kae, ta poiss om meil kõge targõmb, tedä panti priimusõs, täl om nimi Punpärk, ehk nigu poisi ütles, — Undsõ Jaan! Timä pand kõik kirjä, kes koerusi teevä, ja noil lätt halvastõ: and nimekirä kooliherrä kätte ja tu joba pand saisma vai jätt söömätä, vai vii hindä mano tarrõ saisma; tu perämäne om kõgõ halvõmb ja poisi pelgäse toda kui surma, mõni olevat sääl tappa kah saanu...“

Õhtul, kui istuti „õpmise“-tunnil klassitoas lambivalgel ja valmistati järgmise päeva tundide vastu, pidid kõik olema vagusi kui sukk. Niipea kui keegi juttu ajas või muidu müra tegi, tõusis Punpärk püsti, vaatas teravasti mürategija suunas ning hõikas siis kõvasti „tiisse!“ Kui müra või jutt siiski veel edasi kestis, sai Punpärk hoopis vihaseks, hõikas uuesti „tiisse“, pörutas rusikat vastu lauda ja lubas „sisse ajada“. Küsisin Vaherilt, et mis too „sisseajamine“ tähendab. Vaher vastas, et too on hoopis halb asi: „priimus lätt ja kaibas kooliherräle...“

Johannes Raudsepp

Röpina kõster. Pühitses käesoleval kuul 50-a. ametijubelit

„Kooliherr“ oli imelik saksa moodi mees, laia, kõrge otsaesisega, suure sassis juuksega, väikeste kollaste vurrudega ja terava ninaga, mille ots oli üsna punane. Tema nimi oli Jakob Vösoberg ja ta õpetas meile kõiki õppeaineid, aga usuõpetust mitte, sest seda andis kõster Raudsepp, keda poisid kutsusid „ongoks“. Teda kartsid poisid rängasti, sest „ongo“ oli vali, kui ei osatud piiblitugu või katekismust. Ta oli pikk sirge mees, toreda pruunika habemega, kõndis alati kiirel sammul ja kandis läikivaid prille.

Tundi algas ta harilikult nii: „Also, jutusta mulle, kuidas...“ Kui mõni vastusega kimpu jäi, siis oli asi halb. „Tuled alla!“ sõnas „ongo“ paljutähendavalt ja läks järjekorras edasi. „Alla minek“ tähendas seda, et pääle tunde tuli poisil minna alla köstrimajja „ongo“ juure tundi uuesti vastama. Köstrimaja asus koolimajast natuke madalamal, umbes paarisaja sammu kaugusel, suure igivana pajupuu all: madal, laia katusega iselaadi hoone, ümbritsetud paljudest ilupuudest. Salapärane ja kartustäratav oli poistele too maja, sest „alla minek“ oli poiste silmis häbistav karistus. Mõnikord kõneles „ongo“ usuõpetustunnis poistele huvitavaid lugusid, mida ei leidunud ei üheski piibliloos ega katekismuses. Ka vene pappidest jutustas ta meile mõnikord sääraseid veidraid asju, et naersime pisarad silma. Vene keelt ja vene asju ei sallinud „ongo“ üldse, igal parajal juhul andis ta neile pihta. Kord kukkus selles asjas „ongo“ näppu minu esialgne sõber Vaher: piiblilootunnis oli Vaher teiste selja taga istudes lahti löönud vene keele õpperaamatu. „Ongo“ terav silm oli aga jaol ja, enne kui keegi märgata sai, oli „ongo“ ühe rapsuga kateedrist väljas ja poisi juures,

haaras poisi raamatu ja virutas tulises vihas laksatades vastu ahju. „Sina vana vene kinnas!“ käratas ta siis poisile ja sikutas teda pisut kõrvast.

*

Elasime ühise perena tolles suures punases majas, õppisime seda vähest koolitarkust, mida jagas kahupäälne Vösoberg, kes tihti jäi tundi hiljaks või puudus üldse. Läksid kiiresti nädalad, kuud. Istusin peagi kõrvuti Punpürgiga, kellest nägin, et ta kirjutab oma nime koguni Bundberg, ja seletas, et tema nimi tulevat saksa sõnast „bunden“. Saime temaga viimaks suurteks sõpradeks, milline sõprus on kestnud tänini, aastakümneid, hääl ja kurjil päivil, kuigi sõber on võtnud omale uue, kõlava nime — Ainelo.

Oli säääl palju toredaid poisse, tulnud ligidalt ja kaugele, isegi teistest kihelkondadest, igapäev iselaadi viguritega, mis toodi lagedale kas õhtul „tüütärõh hullatoh“ või „magaustarõh“ pääle seda, kui tuli kustutati ja õpetajat ei olnud kodus.

Nii tuli kord Rasinalt üks poiss, Jaan Hallisk, kes ajas igal laupäeval juba habet ja tantsis „tüütärõh“ kõõgitüdrukuga müdinal valssi ja polkat ning õpetas tantsu teistele. Aga ükskord seletas Hallisk teistele, et tal olevat koguni pruut, kellele ta kirjutavat igal nädalal pika kirja, puha selgest armastusest. Olime kõik kadedad Halliski pääle, meie, kel ei olnud pruute.

Oli säääl teisigi huvitavaid poisse, — nii üks kange vend Saarekülast — Daniel Saksing, kes oli alati valmis iga tembu jaoks, olgu see kas või kõige hullem. Kord, viimasel kevadel, oli ta pähe võtnud, et oskab Balakirevi tempe järele teha: puges salamahti, aluspesus, õpetaja Vösobergi tuppa, peitis end voodi alla ja jäi ootama, millal õpetaja koolitunnistusi hakkab kirjutama, sest oli teada, et õpetajal on see töö parajasti käsil. Kirjeldamatus põnevuses ootasime, mis nüüd küll tuleb. Läks hulk aega, kui korraga kostis Vösobergi toast vali kärkimine. Siis prahvatas pärani toauks, ja nagu takukoonal lendas Saksing meie „magaustarrõ“, vihane Vösoberg kärkides kannul: „Välja, välja! Ära siit, hoopis välja, mine kus tahad!..“ Olime teki all vagusi nagu hiired ja kuulsime, kuidas vaene „Balakirev“ kogu öö koolimaja pööningul kõndis ja kolistas. Hommikul kohtasime teda, näost kõlma pärast sinine, ja ta jutustas, et kui — Vösoberg hakanud tunnistusi kirjutama, siis roinud tema vaimuna voodi alt välja ja sõnanud, et tulnud appi paremaid numbreid panema. Vösoberg kohkunud esiteks lubivalgeks, kuid tunnustatud siis tema ära ja visanud jalamaid uksest välja ning lubanud ka koolist välja visata.

Ei saa unustada Juhan Ainsoni, seda omapärast poissi, kes kõneles puhast kirjakeelt ja luges vahetpidamata midagi, ja kui ei lugenud, siis ümises omaette mingit laulu, mida keegi varem polnud kuulnud. Ei sallinud hästi teiste koerustükke, kõneles vahetevahel suure huumoriga ja, kui teised naerda kiskusid, tähendas Ainson tõsiselt: „Mis te, paganad, naerate?“ Mõnikord öösi tõusis ta salamahti üles, hiilis klassituppa, süütas lambi ja valmistas järgmiseks päevaks tunde. Seda ei teadnud kaua aega keegi, ja kui ükskord öösi klassitoast lauluümin kostis, tuli see ilmsiks. Äraandjaks oli saanud laulutuju, mis oli kuisanud poissi isegi tol öisel salajasel tunnil. Saime

hiljemini häädeks sõpradeks, ning ligi kümmeaastat hiljemini, kui olin kooliõpetaja, käisime Ainsoniga Põlva kandis *Sakalale* „rebaseid“ piüüdmas, kuna Ainson oli juba üliõpilane ja üks agaramaid korporatsioon *Sakala* asutajaid. Ilmasõja puhkemisel pidi ta minema sõtta, kus kadus Ida-Preisimaal jäljetult.

Veel palju, palju teisi oli, kes nii või teisiti on jäänud meele, palju, kes hiljemini — ja nüüdki — on kerkinud esile Rāpinas ja ka kaugemalgi, kas põllumeestena, kooliõpetajatena, teadusemeestena. Oli tõesti vähe toda teadust, mida jagas õnnis Vösoberg, kuid seda süütavamad olid meile „ongõ“ Raudsepa sõnad meelsuse ja edasirühkimise suhtes, mida ta osavasti põimis vahetaladena kuiva usuõpetuse ja kirikuloo vahele...

*

On läinud ajad, on jäänud rida helgeid mälestusi, mis aja kaugenedes muutuvad veelgi kaunimaiks, kuigi mu enese elu tookord selles suures, punases majas oli alatasa kibe: kõige kolme talve kestel tuli suuremalt jaolt leppida kuiva leiva ja veega, leibki tihti juba hallitama läinud, kuna isa tuli nädalate järele, jalgsi, ja tõi poisile uut moonat, kus üsna harva leidis midagi muud pääle leiva. Kuid rõõmus meel valitses sellest hoolimata, ka siis, kui näpistas nälga...

*

Olen sattunud sinna, Köstrimäele, punasesse majja tagasi palju kordi, tulles mõnikord kodutu rändurina väljast, laiast maailmast. Neil hetkedel on olnud tunne, kui oleksin jõudnud koju kaugeilt rännakuilt. Olen säääl või selle ümbruses ikka leidnud mõne koolipõlve sõbra, kes võtab sind vastu ja annab ulalust. Olen puhanud säääl, selles kõrges, punases majas ja jätkanud jälle oma teid, tundes igakord, kui lahkuku lapsepõlve kodust.

Aga ükskord, siis elasin ma säääl kauemini ning lapsepõlve mälestustele tuli uut, teistlaadi lisa: elasin üle päivi ja nädalaid, kus veel kord kihvas noorusveri ja tundus veripunaste rooside uimastavat lõhna. See oli nimelt kevadel 1917, kui sattusin Köstrimäele oma sõbra Bundbergi kutsel, kes oli tookord säääl koolijuhataja. Olin sõitnud Peterburist Võrru, et puhata oma väsinud närve pääle märtsi-revolutsiooni ägedat tormi. Võrus oli tahtud mind panna ajalehte toimetama, kuid juhtudes linnas kokku sõber Bundbergiga, olin kesköösi toimetusest põgenenud, sest tundsin, et närvid ei pea vastu ja siis need poliitilised meeleolud olid minule hoopis võõrad.

Tulime Bundbergi reega sinna punasesse koolimajja, ja kui nädalapäevad sai magatud, olin jälle terve. Kogu kevade, ja hiljemini ka suve elasin säääl muretut elu, sõbraks ja hoolitsejaks Bundberg ning — vana hää kulda-kallis „ongõ“ Raudsepp, kes harilikult tuli minu poole juba hommikul vara, istus minu voodi ette toolile, pakus paberossi ja algas peagi mõnd vaimukat anekdooti, milliseid tuli otsatu rida, üks kummalisem teisest. Ja sügisel, kui algasin sõitu tagasi Peterburi, siis saatis mind viimasena armas kallis „ongõ“, kõneles pisut väriseval häälel ja surus lahkudes mulle paarkümmend rubla tasku,

minule, kodutule, näruselt riides santlaagrile, kes korraga jälle tundis võitmatut igatsust ilmalinna vägevate rütmide järele...

*

Veel kord sattusin oma noorusmaale Kõstrimäele, ja see oli nimelt möödunud suvel. Kõndisime sõbraga ühel ilusal juuli õhtupoolel Rāpina alevist välja, Kõstrimäe suunas, kus vanade roheliste mändide foonil punetas kõrge maja.

Kuis näis teistlaadi siin kõik, kogu ümbrus! On kadunud laiad, viljarikkad mõisapõllud ja asemele tekkinud lugematu hulk uusi maju ja majakesi nagu tikukarpe haljale murule. Näis olevat tulnud palju võõrast sinna, meie noorusmaale, ainult kõrge punane koolimaja mändide foonil paistis endiselt.

Jõudnud üles ta juure, selgus, et siingi oli kõik juba hoopis teisiti: juba aastaid, kui on suletud siin kool, hävinenud rikkalik viljapuu-aed, suur, tore hoone on poolenisti mahajäetud ja vähehaaval lagunemas. Üks osa

JAAN VAHTRA JOONISTIS

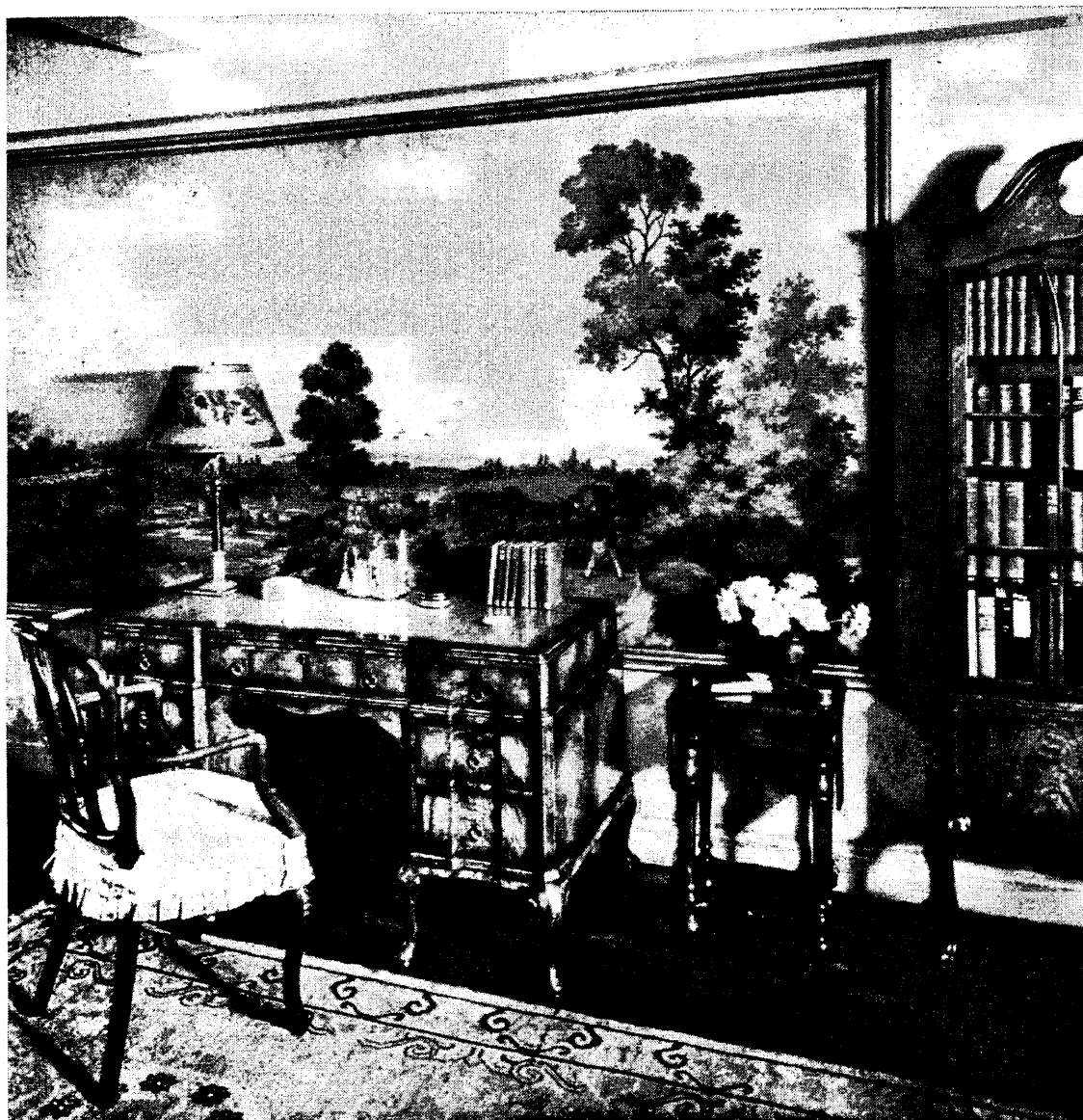

JAAN VAHTRA JOONISTIS

hoonest on muudetud autogaraažiks ja sepikojaks, kus laiad teehöövliid sõidavad sisse ja välja. Pole leitud midagi paremat sellesse kord nii uhkesse ja kõigist räpinlasist lugupeetud majja, mis on olnud aastakümneid Rāpina haridusallikaks.

Nojaa, nojaa! *Sic transit gloria mundi...* Aga all, vanas kõstrimajas tuksub veelgi elu, kuigi on säälggi juba kuivanud igivana pajupuu ja kõik teised puud sirutanud ammu oma ladvad üle vana madala kõstrimaja. Ja astudes sisse kohtad säääl oma vana armast „ongot“, kes vaatamata oma seitsmekümnele võtab sind vastu nooruslikul naeratusel, valmis sinuga veelgi vestma pööraseid anekdoote ja jutustama oma lemmiklindudest mesilastest.

Aga lahkudes valdab sind äkki nukrus, ning kui kõnnid härduses mööda tollest punasest majast vanade mändide rohelisel foonil, jääd hoopis vaikseks, nagu oleks lahkunud millestki, mis on olnud armas, kuid mida ei saa tagasi kunagi...

M A A L I L I N E S E I N

SEINTE ILUSTAMINE PILTIDEGA

Seks kasutatakse tapeete antiiksete stseenidega. Tapeediribad kinnitatakse pleekimata musliinile, mis asetatud seinale. Kui sel teel saabunud kogupildile lisada juure raamiliistud, siis avaneb võimalus luua efektselt pilti ükskõik missuguse suurusega seina jaoks. Ribade laius alates 18 tollist, kõrgus 4—12 jalani. Värv jääb mõnikord samaks, mis originaalil, kuid pind kaetakse õhukese värnitsakorruga. Pehmemaid toone, mis kaetud glasuuriga, kasutatakse heade tagajärgedega harmoonilise fooni saavutamiseks antiiksele mööblile, nagu seda näha ülalolevalt pildilt.

Henrik Visnapuu

Hooaja algus Vanemuise teatris

Dir. V. Mettus

1

Vanemuise teatri ümber puhusid kevadtalvel heitlikud tuuled, mis tõusid hooaja lõpul väikeseks, priskeks

tormiks, tõstes lendu mõne näitleja ja direktori. Küllap vana Vanemuine kohendas oma tolmunud rüüdi.

Tõmbtuule tagajärjekaim avaldis oli kahtlemata Vanemuise direktori vallandamine. Kuidas see sai teoks, seda teavad muidugi asjaosalised. Kõrvalseisjate ühine arvamine enne seda aga oli küll see, et Vanemuise kannel on häälest ära ja et see tahaks säada häälede. Rahulolematust oli tõesti kuhjunud Vanemuise pää pääle. Seda rahulolematust katsuti likvideerida Vanemuise poolt teatridirektori vahetamisega. Direktorist tehti patuoinas, keda taheti ohverdada eestseisuse ja komisjonide pattude pärast.

Vanemuise kannel on tõesti häälest ära: ükski vana ega uus direktor ei saa seda kannelt häälede, enne kui ei ole muudetud kord, mis valitseb Vanemuises. Selle teatri kunstiline tase on põhjustanud õigustatud rahulolematust. Vanemuises ei ole juba kaua aega mingisugust ühtlast truppi ega ansambliit. Puudub ka sihikindel kunstikava. Raske on öieti öelda, mis on praegu Vanemuine kui kunstitheater.

Kahetsusega peab nentima, et härra Mettus direktorina ei ole näidanud õnnelikku kätt trupi täiendamises ega koostamises. Ta ei ole samuti suutnud ilmestada Vanemuise kui kunstiteaatri kestmamaid sihte. Juhuslikkus on Vanemuises valitsenud. Juhuslikud näitlejad on Pärnust Mettusele järgnenud. Trupi puhastamise ning ansambliks kasvatamise eest on kantud vähe hoolt. Juhuslikkus kunstikavatsustes on see, mis rikub näitleja. Stiilide segu aga lööb näitleja täiesti rööpast välja. Ei

E. Türik

või ometi nõuda näitlejalt hüplemist ekspressionismist realismi ja maskide-teatrist pildilavastustesse. Mängustiili kindlaksmääramine on esimene nõue kõrgemavärtusliku ansamblimängu saavutamiseks.

Kui *Vanemuise* direktori arvele tuleb panna nii mõnigi puudus, kummatigi pole mingisugust õigust teha direktorist patuoinas ning ohverdada teda publiku meelehäaks. Kes vähegi tunneb direktori olukorda *Vanemuise* teatris, see peab tunnustama, et ka kõige ideaalsem direktor ei saa sääll panna ennast maksma. *Vanemuise* direktor ei ole peremees majas, ta on, õigemini öelda, eestseisuse ja repertuaari komisjoni kunstiline asjaajaja.

Kui tahetakse *Vanemuise* kui kunstiteatri tasapinda tõsta, siis tuleb paratamatult laiendada direktori võimupiire trupi koostamise, repertuaari valiku ning üldise mängustiili määramise suhtes. Ühtlasi tuleb direktorile kindlustada pikem kui aastane leping, et tal oleks võimalik teostada oma programmi.

Need eeltingimused täidetud, kunstiteatri saatus oleneb väga palju direktorist. Meie kunstiteatrid peaksid tõsiselt mõtlema sellest, kuidas näitekunsti sihtkapitaliga käsikäes kasvatada anderikkaist näitejuhtidest direktoreid, kes suudaksid anda kunstiteatritele nende vajaliku ilme. Näitlejate järelekasv, samuti olevate näitlejate kasvatamine nende töös oleneb ju niipalju sellest.

Eesti kunstiteatri probleem tulevikus ei ole niipalju näitleja kui direktori probleem. Näeme ju nii sagedasti spontaanselt esilekerkivaid näitlejaande, puuduvad aga kasvamisvõimalused ja juhatus. Kõige selle vastu *Vanemuise* teatri direktorit vahetada tahtmise puhul, paraku küll, nägime ja kuulsime sootu vastupidist. Meie ei näinud mingisugust tahtmist parandada üldist olukorda *Vanemuises*, meie ei kuulnud mingisugustest kaalutlusist *Vanemuise* kunstiteatri taseme tõstmisel, meie kuulsime vaid direktori patuoinana ohverdamisest, nagu oleks võinud uus direktor mingisuguse mustakunsti abil hoida uut viina vanades nahkades.

See osaline paranduskatse direktoriga, mille juures kõik muu pidi jääma endiseks, tekitas juba võõristust. Veel võõrastavam oli aga uue direktori otsimine ajalehe kaudu, nagu teatridirektorid kasvaksid puu otsas või võiksid meil kuski metsakolgas valmida inimesed, kes oleksid olnud võimelised astuma kunstiteatri etteotsa. Eks meie inimesed ole kõik arvel ja näppudel üleslugeda? Mis oleks olnud loomulikum kui kaaluda läbi kõik arvessetulevad kandidaadid ning kutsuda neist see, kes on leitud paremaks. Seega oleks säästetud piinlikkust enesetele ja ka kandidaatidele.

Kui tuletada ainult meelde, et *Vanemuine* oli varem palganud näitlejad, koostanud repertuaari ja siis alles asus direktori valimisele, siis ses teoviisis ja meelsuses oli nii ilmne: kõik jääb nagu oli.

Vanemuise käesolev hooaeg avati W. Shakespeare'i komöödiaga *Suveöö unenägu*, vana hää traditsiooni kohaselt. Seni järgnenud tähtsamaid lavastusi oleks veel H. Raudsepa *Ameerika Kristuse* uuslavastus. Muusikalavastusi on antud kaks: ooper *Carmen* pr. Nanderi lavastusel ja operett *Sääil ilusas Heidelbergis*. Mõlemad muusikalavastused ei kuulu minu kirjutisse, piirdun üksi tähtsamate sõnalavastustega.

Suveöö unenägu kuulub kõrgemate teoste hulka Shakespeare'i loomingus. See teos ei esinda mingisuguseid psühholoogilisi nõudeid. Intriigi edasiviimise eest hoolitsevad igasugused vaimude kuningad, Oberonid, Titaaniad, pukid jne. Maskide teatrist põlvnevad ja Shakespeare'i poolt armastatud näidendid näidendites elustavad kahtlemata seda mängu, tuues realistliku noodi näidendi faabulasse. Modern inimesele sarnased „*suveöö unenäod*“ on igavad. Lastenäidendite üleloomulikkus ei saa võistelda kinoga. Lihtkoeline tegevus sarnaseis näidendis tuleb katta ilusapildiliste dekoratsioonidega ja näitlejate hää mänguga. Seda „*Vanemuises*“ tehtigi.

Oluline osa *Suveöö unenäos* on kahtlemata Mendelssohn-Bartholdy muusikal. See muusika juuresolu õigustabki *Suveöö unenäo* lavastamise. Muusikajuhina teotses J. Simm siin vilunud taktikepiga. Dekoraator V. Haas koos kostüümidele A. Jasminiga näitasid, mida suudab *Vanemuine* praegusel silmapilgul. Tulid küll ette mõned viperused, kuid need ei olnud olulised. Kõige selle järele võib öelda, et *Vanemuise* lava juba õige palju suudab, kuigi tuleks nõuda üldise montaaži seisukohalt viimistlemist ja täpsust. Mõjub halvasti sagedane valgustuse kobamine ning kulisside kõikumine.

Näitlejate käest *Suveöö unenägu* ei nõua liigset. Siin opereeritakse valmis kujudega ning valmis hingeliste seisunditega. Üleminekud ühest psüühilisest kompleksist teise on järsud nagu tõeliseski unes. Näitlejailt nõutakse vaid, et nad oleksid ilusad, sümpaatsed või ebasümpaatsed, nii kuidas osa antud.

Selle järele rahuldasid täiesti Ed. Türk (Theseus), pr. Reiman (kuninganna Hippolyta), Sunne (Aeglus), L. Pirn (Hermia), pr. Türk (Helena), Pöder (Demetrius), Kurg (Lysander), Piller (Oberon) ja Teetsoff (Titaania). Suvorova Pukina oli väga meeldiv ning mõjus elustavana. See oli jälle kord õige Suvorova osa.

Kes aga mitte ei rahuldanud, need olid „Pyramuse ja Thisbe väga kurbliku komöödia ja haleliku surma“ mängijad käsitöölised, kangur (R. Ratasseppe), lõõtsa-

L. Reiman

M. Türk

E. Nander

paikur (Vaino), katelsepp (Lipp), rätsep (Pettai) ja tisler (Kruuda).

Magusa suveöö unenäo kontrastina on just mõeldudki Pyramuse ja Thisbe grotesk. Selle edukusest oleb väga palju. Kogu komöödia kestvusel oodatakse selle sissemurdu. See süvendab magusust ja vabastab võlust. Selles on kontakt vaatlejaga. Kahjuks vanemuislaste käes see grotesk äpardus. Vanemuislastele on halb voo- rus, kalduda labasusse. Seda nad tegid seegikord. Ja ta- gajärg: jäi tulemata vabanemine ebaloomulikkusest ja kummitavast unest.

Usun, et lavastaja nägu on selgunud dekoratsioonide, kostüümide ja näitlemise tagant. Võime kiitvalt näha lavastaja suunitlemist, kuigi tahtmised on jäänud osali- selt takerduma näitlejate saamatusse. Lavastaja V. Mettus.

Teisena tähtsamana lavastamisena järgnes *Vane-*

muis H. Raudsepa *Ameerika Kristus* Ed. Türgi poolt. See komöödia mängiti *Vanemuises* aastate eest. Uuesti- lavastamine oli seda kergem, et osalised olid endised pääle Seenetreiali osa, mida omal ajal mängis Klein. Muidugi on see teatav mugavus, näitlejatele jätta neile nende korda- õpitud osad, ka siis, kui mõni näitleja on osutunud kõlb- matuks omale osale, nagu näit. H. Pulst Johannes Niglase osas, kelle esteet-kirjanik oli vägagi kaheldavate oma- dustega.

Ameerika Kristus oma läbipõimitud, mitmekesiste kompositsiooni motiividega asetab lavastaja võrdlemisi raskesse seisukorda. Lavastaja ülesandeks jääb soodus- tada üht motiivi ning takistada teist, et saavutada komöö- dias tegevuse voolamist ja tempot.

Raudsepa komöödia kannatab motiivide ülikülluse all. Raudsepp tahab oma komöödias lahendada korraga

H. Piller

A. Vaino

F. Pettai

O. Teetsoff

A. Sunne

J. Kull

K. Põlde

usu ja kiriku, siis esteetilise ja elulise kirjanduse vahel. Komöödia tegevus ise aga keerleb miljardäri ümber Indiast, kelle miljonid võluvad naisi ja kohtupriistavigi. Loomulikult sarnases mõtete ja motiivide ülikülluses kerkivad esile pikad kõnelused, mis takistavad komöödia edukust. Lavastaja Ed. Türk on alistunud lasknud autoril valitseda. Lavastuse edukus selle all on kannatanud. Samuti lavastaja ei ole küllalt pidanud vaos mõnd näitlejat, kelle oma lavatakt lonkab, näit. O. Lipp sportlase Männiku osas.

Võttes arvesse näidendis eneses peituvaid takistusi komöödia hoogsaks sooritamiseks laval, näitlejad pääle üksikute (Pulst, Lipp) näitasid rahuldavat mängu. Hästi esinesid Sunne (Villem), E. Türk (Kärkmann), pr. Rei-

man (Asta), Vaino (Mihkel Tammist), pr. Türk (Maria). Pr. Teetsoff mängis oma osa (Milvi) üle esimeses ja teises vaatuses. Lõpul ta paranes täiesti ning aitas viia komöödia õnnelikule lõpule.

Seenetreiali osas debüüdis õnnelikult J. Leemets, kes näitas teatavat ladusust mängus ning kodusust laval. Ei puudunud muidugi tahtmine mängida, see põhjustas asjatuid detaile. Maskilt ja kujult Leemetsa Seentretreial oli võetud paar pügalat alla poole kui tarvituses.

Prl. Pirni teenija Tiina oli liiga trafareetne *Vanemuise* teenijatüüp. Tuleb seda märkida seepärast, et prl. Pirn *Suveöö unenäos* esines väärilisena vanemate näitlejate keskel, tekitades mulje valmivast järelekasvust *Vanemuise* naisnäitlejate peres.

Henr. V.

BERNHARD LINDE

TALLINNA KUNSTIKIRI

IIRI ROOS

MÖÖDUNUD kuu oli esietendusterikkam kui vahest ükski teine. *Draamastuudio* tõttas otse kiirmarsil provintsi pealinna, et aga olla esimene Anne Nichols'i *Iiri roosiga*, ja kui oli möödunud see võidujooks takistustega, milleks osutusid rahukohtunik, kohtupriistav täitelehega ja kautsjon, tuli *Estonia* sama naljamängu esietendusega. Siis tuli Ita Rina oma *Kire lainete* maailmaürgesietenduse ja *Töölisteater* oma hooaja avatendusel mängitud *Voltaire'i Metsmehega*.

Draamastuudio ja *Estonia* näitasid tegelikult oma *Iiri roosi* järgi, mis siis võib tekkida, kui Eesti nii inglisesõbralikus riigis mängitakse kõiki ingliskeelseid näidendeid saksakeelsete tõlgete järele. Muidugi oleks olukord olnud veelgi piltlikum, kui mõni kolmas teater oleks taibanud muretseda eestikeelse tõlke loa mitte kahelt saksakeelselt eri tõlkijalt või nende kirjastajalt, vaid otse — autorilt. Sellise loaga kolmas teater oleks siis sulgenud nii *Estonia* kui ka *Draamateatri Iiri roosi* etenduste ukseid. Aga sellele kõige loomulikemale teele ei olnud loomulikult meil tulnud keegi, nagu on meile kõik mujal nii loomulikud asjad täitsa võõrad ning võimatud.

Välismaal viibimise tõttu õnnestus mul näha enne *Estonia Iiri roosi* esietendust ja alles seejärele *Draamastuudio* oma. Olin veendunud, et *Estonia* oma paremate lavajõududega suudab anda ka parema lavastuse, nagu oleks see olnud täiesti loomulik ja loogiline. Aga meie elu ei harrasta kord juba loomulikku aga ka loogilist arengut, vaid siksakitab meeleldi vinkavõnka. Nii ka käesoleval juhul: sündis ootamatu ja oletamatu. Oma nõrgema koosseisuga saavutas *Draamastuudio* parema lavastuse kui oli seda meie suurima ja poolriikliku *Estonia Iiri roosi* lavastus. See on: *Iiri roosi* kohtulikule skandaalile järgnes kunstiline skandaal, mille tagajärjel *Estonia* püherdab mõlemale õlale panduna kunstilise maadlusmati tolmut! Mahapanejaks aga on pool-asja-armastajate rändteater oma võrdlemisi algajate jõududega. See on meie suurima teatri traagikoomika.

Estonia lavastus Paul Pinnalt oli tehtud liiga tõtates ja nähtavasti põhimõttel, et las iga näitleja mängida nii nagu soovib. Nii oligi Ants Lauter mängus võtnud sellise suuna, nagu temalt küll keegi poleks teadnud oletada, kuid mis mängult sobis samavähe nagu riietuselt: tema ilmumine oma tütre pulma — kintspükstes. Sedasama Patrick Abel'i osa mängis *Draamastuudio* R. Opsula, — kelle näitleja-võimete võrdlus muidu ei tule arvessegi Lauteri omadega, — kuid siiski — vastuvõetavamalt osa tõlgitsuselt, olgugi et Opsula iirlanegi kannab cutway juure smokingi kravatti.

Võtsin vaid kõige kontrastilisema näite näitlejate loomingust kahel nimetatud laval. Kuid neid kõrvutamisi võiks jätkata lõpuni ja, ainukese erandiga Felix Mõori kasuks, ei kujuneks *Estonia* lavastus selles võrdluses kuigi meeldivas valguses, kuna näiteks Milvi Laidi ei saagi võrrelda Ly Lasneriga: esimene on täitsa võimatu sõnadraamas. Kuid selle kõige juures olen ma kaugel sellest, et nimetada *Draamastuudio Iiri roosi* lavastust ja mängu laitmatuks. Seda võib nimetada vaid elulisemalt ja elavamalt mängituks. Kõigepealt oskasid draamastuudiolased paremini dialoogi puanteerida ja sellega tüki koomikat nähtavamalt esile tuua. Teiseks oskasid nad tüki sentimentaalsustki oskuslikumalt alla kriipsutada. Halvem oli *Draamastuudio* mängus, et nad provintsis mängides on enesele külge harjutanud lihtsama publiku püüuvõtteid, mis aga katselises paremas teatris tunduvad labastena ja lubamatutena. Olgu nimetatud neist kas või viimse vaatuse lapsehoidmise märg äpardus. Sellistele võtetele liitub mõnede näitlejate mäng — saali, koketeerimine publikuga. Kuid üldiselt: eelistasin nii

mõneski kohas R. Kleini Salomon Levy't Paul Pinnal omale, nagu ka M. Mölleri Malke Cohen oli parimaid osi, mis ma olen viimasel ajal näinud sellelt näitlejannalt.

Ka Tallinna publik suhtub seekord kunstiliselt tabavamalt.

Ning sellises olukorras loeme läti ametlikku telegrammi Riiast, et sinna on jõudnud *Estonia* direktor, et ühes leedu ja läti rahvusteatri direktoritega nõu pidada tihedamast koostööst... Nähtavasti ei annud meie poolriikliku teatri direktorile rahu meie tänavuaastane jalgpalli kolmandale kohale pääsemise auväärus läti-leedu-eesti turniiris, et kindlustada sama kohta ka meie teatritele.

Praegu mängitakse nii siis kahes teatris korraga *Iiri roosi* ja samal ajal on võtnud ka üks Tallinna kino selle oma kavasse. Selgi on täis saalid, ja peab tunnustama, et kinos on mäng kui ka kogu lavastus parem kui mõlemas meie teatris. Oma sentimentaalsuselt sobibki see näidend rohkem kinole kui teatritele, millele see on ikkagi vaid keskpärase teose. Tema menüü on seal suurem, kus juudiküsimus on teravam ja kokkupõrgetele enam plahvatusaineid sisaldavam kui meie kodumaal.

KIRE LAINED

Meie ajakirjandus toitib meid kogu läinud suve teadete ja kino-ülesvõtetest, mis tehti Loksal ja Tallinnas Gaidarovi ja Ita Rina osavõtul.

Nüüd oligi selle filmi maailma-ürgesietendus jugoslaavia iluduskuninganna Ita Rina isiklikul osavõtul. Tallinna publik avaldas oma filmivaimustust lõunamaisele kaunitarile, kelle kinonäitlejana võimed on leidnud juba varemini haarava väljenduse, — igatahes parema kui käesolevas filmis, — *Erootika*-nimelises kinodraamas. Aga ka *Kire lained* pakuvad rea vägagi hästi õnnestunud pilte, milleks on silmapaistvamad näitlejaist peale Ita Rina ja Gaidarovi meie Hugo Laur, kes esimest korda filmis esinedes on saavutanud igatahes paremaid tagajärgi kui teised eesti näitlejad, kes varemini on katsetanud filmi alal.

METSMEES

Töölisteater avas oma tänavuse hooaja alles 12. okt. *Vanas Estonias*, mille laval on tehtud ümberehitusi, kuna *Töölisteater* on need ruumid enesele üürinud. Avatenduseks oli valitud *Voltaire'i* kolmevaatuseline komöödia *Metsmees*. See kirjanik on meie lavalend nagu üldse meie kirjanduses väga haruldane. Lõikav pilge ei taha meil üldse hästi sigineda. *Töölisteatri*le kuulub siis teene avastada meie lavale selle sapise prantslase looming. Lavastajaks oli H. G., milliste tähtede taga peitub vist tuntud näitlejanna ja lavastajanna meie suurimalt laval, kellele nähtavasti ta otsekohene lavaülemus on ära keelanud kaasatöötamise *Töölisteatri* laval, kuna võitlust selle teatri vastu peetakse ka veel sel teel, et igal esmaspäeval *Estonia* korraldab — kui ma eksi, vabrikantide ühingu algatusel ja ainelisel riisikol — töölisetendusi, millistel teater on alati täis.

Kas peab *Töölisteatri* mängukavasse *Voltaire'i* komöödia võtmise tähendama loobumist läinud aasta liiga moodsatest teostest? Kui see oleks nii, siis võiks *Töölisteatri* õnnitleda just tema eesmärkide seisukohalt küsimust võttes. Eelmise aasta liiga moodsate näidendite etendused jäid kindlasti *Töölisteatri* publikust paljudele arusaamatuks ja sellega mõjusid otse vastupidiselt lavakunsti vastu huvi äratamise mõttes.

Muidugi ei või asetada *Töölisteatri* ettekannetele neid nõudeid, mis peame tarvitama meie suurte kutseliste teatrite etenduste arvustamisel, vaid suhtuma sellele, kui enamuses asjaarmastajast koostuvale teatritele, milles ainult juhtidena ja kandvate osade mängijatena

nooremad kutselised lavajõud. Samuti on need mitmalt koondatud jõud saanud veel liiga lühikest aega koos töötada, et oleksid suutnud kokku sulada ansambliks. Viimaseks pole kaasa mõjunud seegi asjaolu, et *Töölisteatri* üksikuid lavastusi on tavaliselt juhtinud väga mitmed lavastajad oma erinevate võtete ja kooliga, mis algajaid näitlejaid on kiskunud väga mitmes suunas ja pole olnud kuigi soodustav töö ühtlustamise mõttes.

Voltaire'i *Metsmees* on kõrgema seltskonna kombeelu pilt, mille terav ots on sihitud usu vastu, nagu see on tavaline Voltaire'i loomingule. Rida leidlikke vastandlusi dialoogis ja pikantselt koomilisi olukordi ongi, mis lasevad tunda selle näidendi ka tänapäeval päris elulisena ja mängitavana, kuna osalistest oleks nimetada A. Ruffi nimiosas ja pr. L. Römerit prl. de Saint-Yves'ina. Samuti tahaksin mainida dekorator Herbert Tamme oma kolmanda vaatuse lehvik-varjuga.

PÜHA LEEK

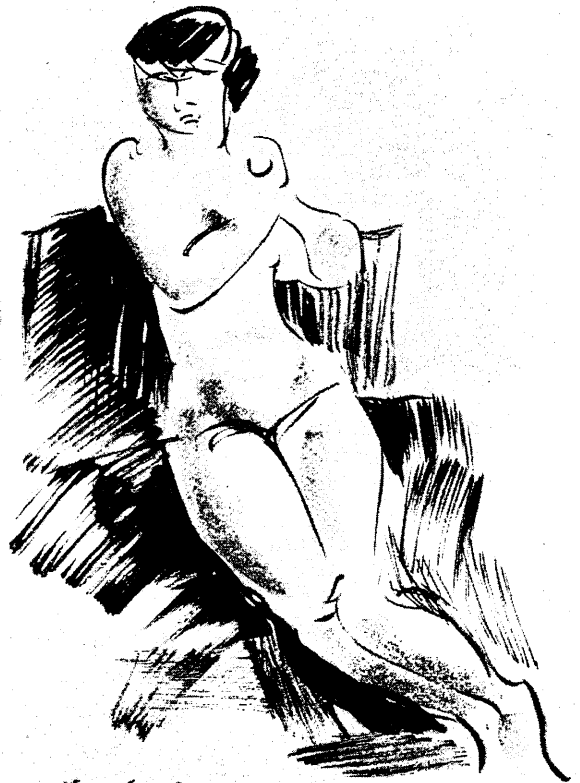
Käesoleva kuu ülevaates peaks nimetama ka Riia saksa teatri tänavuse külaskäigu etenduste esimest sarja kolmel õhtul. Esimesel õhtul mängitud *W. Sommerse et Mauhama'i* kolmevaatuseline näidend *Püha leek* oli meile tuntud juba Riia vene teatri külaskäigult ja võimaldas huvitavaid kõrvujooni kahe nimetatud teatri võimiste vaatlusel.

Kõigepealt tuleb märkida, et Riia saksa teater näitab aastaastalist tõusu. Mäletan selle esimesi külaskäigu etendusi siinses saksa teatris. Siis poleks paremalgi tahtmisel võimalust olnud kõrvutada neid kaht Riia vähemusrahvuste teatrit oma võimistes: niivõrt ületasid venelased sakslasi. Kuid Riia saksa teater näikse töötavat kunstiliselt järjekindlal juhatusel, on osanud paremaid näitlejaid esimesest koosseisust teatritele truudena hoida ja aastaastalt täiendanud truppi uute näitlejatega, kelle valikus on juhatusel oskuslikku kunstimeelt. Nii on saadud aasta nelja keses näiteseltskond, mis võib tõsta Riia uuesti sellele auväärssele paigale, millel on asunud vanasti selle linna saksa teater kogu saksakeelses teatri maailmas. Sama aja keses on saksa teatri trupp liitunud tihedaks ansambliks oma koosmängus, millel ei ole vahest küll selliseid suuri tõusupunkte, mille õilis kunstipärasus üllatab meid sageli Riia venelaste mängus, kuid järjekindlusest ja ühtlusest ületavad jälle sakslased venelasi. Viimased omadused koos Rita Graun'i ja Luise Dürath'i psühholoogiliselt arengult haarava mänguga olidki need õilsused, mis köitsid mind tõsiselt *Püha leegi* etendusel. Samal kunstikõrgusel püsis järgmisel õhtul Harry Segal'i kolmevaatuseline komöödia *Doris lahendab abielu-küsimuse*.

MIKUMÄRDI

Estonia teatri tänavust repertuaari olevat täiendatud Hugo Raudsepa *Mikumärdiga*. Arvatavasti nägi direktor Kasemets seda komöödiat Riias, ja siis võtab ka *Estonia* selle naljamängu oma mängukavva. Teadmata on praegu alles, kas kasutab *Estonia* selleks läti keelset tõlget või meie keelset originaali. See naljamäng on nimelt tõepoolest kolmes eri „pakkimises“ saada: esimene trükk, teine trükk ja väljaveo kaubana veel kolmaski redaktsioon, mille on mugandanud ka *Läti Rahvusteater*.

Riia kaudu sõites ja tagasi tulles oli mul võimalus heita pilku Riia Töölisteatri ja Rahvusteatri *Mikumärdile*. Esimene katsus tükile elu anda sellega, et naljamängu kujud olid maskilt ja dialoogilt mugandanud mõnede läti põllumeeste juhtivatele tegelastele. Aga suur

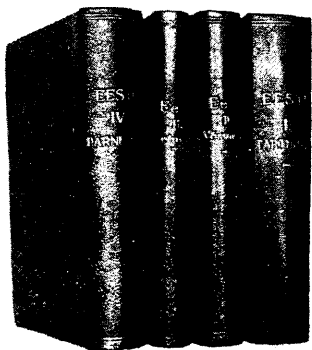
Vahtra 89

JAAN VAHTRA JOONISTIS

ei olnud *Mikumärdi* menu Läti Töölisteatri laval kaugeltki, ja kaheksanda etenduse järele tuli naljand kõrvale panna. Seejärel alles tuli Rahvusteatri direktor koos meie saadikuga ja lavastasid *Mikumärdi* eestipäraselt, nagu direktor ise kinnitas nende ridade kirjutajale, karpides veelgi teksti mahlakusi, mis oleksid leidnud vähe vastukõla meie saadiku kutsutud valitsuslikule eliidile esietendusel. Neljandal etendusel viibides otsisin asjata seda vaimukust ja suurepärasust menu, millest olin jõudnud juba teel Turmontist Riiga lugeda eesti lehtedest. Kuid siiski olin väga liigutatud Hugo Raudsepa tänutelegrammist, millest lugesin meie saadiku Virgo vaimusest. Muide, Riia koostööst intervjuud andes Hugo Raudsepp *Nooles* nimetab Rahvusteatri mängitud *Mikumärdi* tõlkijaks sama teatri direktorit Behrsin'i, kes aga ei mõista sõnagi eesti keelt... Kuid asi on lihtis: Behrsin tähendab läti keeles „kaske“ ja nimena on see sama tihti kasutatav nii *Mikumärdi* vanal kui ka „uuel kodumaal“, tõlkijaks aga oli eesti keelt mõistev LETA direktor Behrsin. Aga mine tee nüüd vahet juubeldamise meeleolus, milline Behrsin oli tõlkijaks...

Eesti suurem algupärane teaduslik töö

Juba mitme aasta jooksul ilmub meil lai ülevaade kodumaast, nimelt koguteos *Eesti*. Selle töö ülesanne on

kirjeldada üksikute maakondade viisi kodumaa loodust ja rahva tulunduslikku ning kultuurilist elu. Käsitlemist leiab siin iga tähelepanndav nähtus, olgu see siis looduse omapärased ja ilu, rahva kombes või mõni eeskujulik talu jne. Rikkalikult on statistilisi kokkuvõtteid ja jooniseid. Teadusliku täpsusega koostatud ja kontrollitud, pakub see teos vajas andmeid organisatsioonidele, avalikkudele tegelastele, ametnikele, *õpetajatele*,

rändureile ja peale selle igatühele, kes on huvitatud kodumaast. Eriti tähtis oleks just, et tuntaks eeskätt oma kodumaakonna ja siis terve kodumaa õiget palet ja elutingimusi. Kodumaatundmine kindlustab usku kodumaa tulevikku. — Et teos on asjatundlik, seda tagavad kaastöölised, kes on kõik tunnustatud teadusemehed. Toimetajaks on olnud mag. J. Rumma (†), prof. J. G. Granö, lektor J. V. Veski, prof. A. Tammekeann, mag. Edg. Kant, rektor J. Köpp. Seni on ilmunud *Tartumaa, Võrumaa, Setumaa ja Pärnumaa*; ilmumas on *Valgamaa*, edasi *Viljandimaa* ja teised maakonnad. Koguteos *Eesti* on väliselt soliidne ja kaunis ning võib olla uhkuseks igale kodule: seniilmunud 4 köitele tuleb juure veel 7, ja 11 suurt köidet teateid kodumaast — see on juba rahvuslik suurteos. Koguteost annab välja Eesti Kirjanduse Selts.

Meie Kriitikast

KUI meil on miski kahetsemisväärne seisukorras, siis seda küll — kirjanduse kriitika.

Meie tüüpiline „arvustis“ on — korraliku analüüsi asemel lihtis mahategemine (plus raamatu sisu ümberjutustus) või selle asemel — ülistamine. Paremal juhul öeldakse sõna kiituseks, teine lahtuseks, tuues ka paar „põhjendust“ juure ning — arvustus on tehtud, on olemas. See on nii sisse juurdunud, nii „läbi löönud“ sel kujul, et ei tarvitsegi tuua näiteid ja nimesid: igatühe veendub ses, kui ta võtab kätte mõne arvustise, olgu ajakirjast või ajalehest.

Kirjanduslik analüüs pole muidugi kerge asi, ta nõuab teadmisi, vaeva, ülevaatlikkust, süvenemist, selget pilku, elutundmist, andi jne., jne. Ning seda kõike ei saa avaldada selle väikese ruumi ulatuses, mis meil harilikult arvustisele võimaldatakse. Ent kui autor, asudes ühe teose arvustamisele, sel või teisel põhjusel ei anna eeskätt analüüsi, tarvitades vaid üldlauseid arvustatava aadressil, siis pole mingit väärtust ega mõtet säärasel „kriitikal“, kuna ta seda ei ole.

Seisukorra nii olles teen mõningaid ettepanekuid. Meil ilmub kuukiri *Eesti Kirjandus*, kus avaldatakse kõikide Eestis ilmunud trükiteodete nimestik (kuni tillema brošüüri looteluni). Kas ei oleks otstarbekohane, kui sama ajakiri reformeeriks arvustuse küsimuse, ühtlasi andes oma otsuse iga trükiteo („brošüür“ muidugi maha arvatud) kohta? See on seda enam tarvilik, et haridus- ja sotsiaalministeerium teeb kirjandustoodete soovitamise probleemi lahendamise oma poolt keeruliseks.

Kuidas *Eesti Kirjandus* korraldaks arvustamise ja soovitamise küsimuse? Emb-kumb, kas toodagu analüüs või — kui ruum ei luba jne. — mõne lehekülje ulatuses, teatud kindla honorari eest, ütlemele pealkirja all „Kirjandust“, usaldada paari isiku maitsele ja teadmistele seisukoha väljendus ilmunud trükiteo kohta. Viimane ütleks mõne rea abil, kas teos on õnnestunud või ebaõnnestunud, kas teda võib soovitada jne. Raamatukogude juhatajad ei jaksa kõike lugeda, mis ilmub, ja alati pole kirjandus neile kauguse tõttu kättesaadav. Nemat vajavad kellegi autoriteetse isiku otsust, enne kui nad teose

ostavad. Samuti leidub palju neid kodanikke, kes ise iga trükiteo kohta otsust ei anna, vaid seda ootavad asjatundlikult poolt. Juba meie raamatuturu seisukohalt on sellepärast väga tarvilik probleemi lahendamisele asumine, rääkimata sellest, milline kultuurülesanne on trükiteo levitamisele kaasaaitamisel. Praegu vaigitakse paljud teosed lihtsalt surnuks väga mitmesugustel põhjustel: ühele „arvustajale“ ei meeldi teos (rolli võivad etendada ka isiklikud vahekorrad kirjanikuga), teine ei taha kõike lugeda, mis ilmunud, kolmandale ei ole veel kätte puutunud uus teos.

Igal tingimusel on meie ametlik arvustus (kas ajalehes või ajakirjas) — otstarbetu ridade teha laskmine ja ruumi raiskamine. Ta on ülekohtunegi (ka kiituse korral). Isiklik küsimus, kui ajaleht või ajakiri võtab sõna mõne teose puhul veeru või lehekülje ulatuses teatud põhimõttelise küsimuse puhul, või kui ta teeb „toimetusele saadetud kirjanduse all“ kirjastusele „reklaami“. Kõik muu on olemasoleval kujul üleaarne.

Kui *Eesti Kirjandus* võtaks vastu selle ettepaneku ja asuks selle teostamisele, siis vabaneksime isikute rühmast, kes vägisi arvustajateks kipuvad, ise aga seks eeldusi ei oma. Samuti jääb ajakirjandusele enam ruumi „päevauudiste“ avaldamiseks, — kui neil ei tarvitse sõna anda arvustajatele. (Ajalehed võiksid tuua *Eesti Kirjanduse* järele, kui nad asjale siiski kaasa tahavad aidata, üks kord kuus, *Eesti Kirjanduse* seisukoha ilmunud teoste kohta.) Sel teel kaoksid ka need võimalused, kus „kriitik“, nagu öeldud, paljuid teoseid kõne alla ei võta mitmesuguse ettekäände abil, või jälle olukorrad, kus ta kedagi, isikliku huvi või sõpruse pärast, põhjendamata ülistab (mõnikord ka sellepärast, et raamatut juba kõik teised kiidavad).

Oleks loomulik, et mainitud ülesande võtaks enesele nimelt kuukiri *Eesti Kirjandus*. Mõistagi ei võiks olla selle vastu midagi, kui *Eesti Kirjandus* avaldab omalt poolt lühikese seisukoha, analüüsid aga ilmutaks näit. *Looming*.

Võimalusi, kuidas küsimust otstarbekohaselt lahendada, peaks leiduma.

G. Naelapea

Ed. Tennmann

Üksiku õigus

Demokraatlusele vastav filosoofia on personalism

Ameerikas on jõutud tuntuks, et pole võimalik päästa rahvaid, kui ei suudeta anda neile vastavat mõtte-teaduslikku elualust. See tunnus on äärmiselt huvitav. Sest ta eeldab mitte ainult juhtide, vaid ka juhivate hulkade teadmist ja teadlikkust enese kohta. See on koguliselt otsekohe võimatu. Mitte hulk ehk kogu ei saa olla teadlik, vaid iga üksik, kes kuulub kogusse ja kelle summa alles moodustab kogu. Ei ole üksikul selget teadvust, ei ole hulgal ka mitte. Säält ep see kaebus inimestepuudusest ja Sokratese latern, millega ta inimesi otsis rahvarikkal Ateena turul. Hulka ei saa kultuuriliselt tõsta, ilma tõstmata üksikut. Sellest indiviidi kasvatusel paratamatus, aga mitte äärmine individualism ega subjektivism.

Meie haridus on seni olnud idealistlik. See on kreeka pärandus, mis iseäranis Plaatos leidis kujuka ja kaugelulatuva mõjuga prohveti. Selle mõju all oleme praegugi. Küsimine on, kui hästi sobib tema õpetus meile, kes nõuame rahvariiki, rahvakirikut, rahvaharidust, rahvakunsti, rahvakultuuri. Tõeliselt ei sobi aristokraatne platonism mitte nende nõuetega. Siin on ollusi, mis tarvitavad edasimõtlemit ja kriitikat.

Suureks ideaaliks on meile „andumine üldsu-sele“. See üldsus on muidugi hulk, rahvahulk või suurem grupp või ka kiht. Enamasti on seda andumist vaja, kui anduja seisab väärtuselt grupist kõrgemal. Ta ohverdab enda sagedasti endale kahjulikult ja grupile arusaamatult või kasutult. Andumine ei sünnigi alati grupile või hulgatele kui niisugusele, vaid ainult tema ideele. See idee peab olema immanentne. Ja hulgal või enamusel, vahel ka vähemusel, tekib isegi „õigus“ säärasele väärtuslikule ohvrile. Andumist olevat vaja nimelt teostamise pärast. See idee on muidugi selgem ohvrimeelsele andujal kui teda „teostaval“ hulgal või ka selle kavalail ja osavail esindajail, kes mõistavad meelitustega oma ohvrit hoida ja tööga koormata. Igal tahtel on siit kui säält tõukejõuks või ka tõuke tõukeks ikka meie kuuluse idealism, mis lõpeb paremate isikute ohverdamisega, kas vabatahtlikult või sunduslikult. Siin on tööd kõigil — aateinimestel, tegelikkudel ja viimseks ka demagoogidel. Lõppsõna ütlevad sagedasti viimased. Idealismi ohvrile asjatunus on juba mõnelegi peavalu teinud.

Kujukalt esineb see küsimus Kaifa suus (Joh. 11, 50): „Teile on parem, et üks sureb rahva eest, kui et terve rahvas hukka läheks.“

Kui nüüd raskuspunkt ei lange ometi mitte rahvale, vaid ainult rahva ideele, mida esindavad paratamatult juhuslikud üksikud, nagu riigi või rahva saadikud, sest et idee ise ei tule välja ega lähe riigikokku või kirikupaevale, siis on enamasti kahtlane, kui hästi ideed esitatakse ja kas ta nii- ja niisugusel kujul saabki olla massi õige idee. Arusaadav, et väikesed vaimud rõhutavad Kaifa sõnast seda osa, mis ütleb: „Teile on see parem.“ Evangelisti tõlgitsemine neid enam ei päästa, kõigest häätahtlusest hoolimata.

Ometi ei saa idealismi arvele panna tema kasutamist või kasutamise võimalustki vastupidises suunas, olgugi see harilik nähtus.

Hoopis raskem on etteheide, et idealism üldse ei tunnusta üksikut inimest ega olevust. See on temale liiga „juhuslik“. Idealism nõuab nimelt üldist, objektiivset, abstraktset, nagu see ka teadusele omane ja kunstile raske. Kunst kipub ikka jälle naturalismi ja realismi poole. Kreeka kunsti ideaalsus öeldaksegi olevat kättesaamatu. Teadus on paremini truuks jäänud kreeka alustele. Ka riigiteadus käib seda rada. Ja ses ideaalses mõttes ongi teadus paratamatult kommunistlik, nagu Plaato riik, kus juhuslik eraelu jääb ainult „alaväärtuslikule“ massile, sest see ei suuda süvendada ideede ilma.

Nii palju on praegune riigiteadus ja teatud määral ka riigipoliitika aristokraatne-kommunistlik põhimõtteliselt. Ainult ei tee ta tegelikult sellest neid järeldusi, kui praegune Venemaa ja sõjaaegne militarism, kus üksik tõesti midagi ei maksa. Üksikut hinnatakse ainult nii palju, kui ta teenib ideed.

Ohver, enesesalgamine ei ole siis mitte sugugi alles „kristlik“ leidus, kuigi teda selleks peetakse, vaid hästi vanem, nagu seda tuntakse antiikse riikluse mõtte nime all, kus üksik alistub täiesti riigi huvidele, mille seletamisest ta vaevalt osa võtab. Tegelikult olid suured kreeka mõttetargad isegi poliitika kibedad arvustajad, kuid ainult omavahel. Avalikult alistus Sokrateski „eeskujulikult“ ülekohtusele riiklikule otsusele, oma teooria kohaselt.

Demokraatlik Ateena andis aristokraatse riigiteooria ja oli palju peenem kui aristokraatne Sparta. Kuri-osne? Ja aristokraatne riigiteooria oli valituile kommunistlik, nii varanduse kui perekonnaelu suhtes. Kuri-osne? Ja Roomas oli *populus* — rahvas ja *plebs* — orjad. Ristiusk oli alguses orjade usk. Aga kreeka idealismi aristokraatsus tõi tema madalast üles ja paganlik preestriaadel tegi usuasjade ajamise seisuse ning riigi asjaks.

Oluliselt tuleb alles ristiusega tegelikult kõige lihtsama inimese õigus nähtavale, seisusele ja rahvusele vaatamata. Sest juuda inimene oli valitud rahva liige, kreeka-rooma inimene oli orjast kõrgemal seisev kodanik. Alles kristlane oli inimene kui inimene vere ja klassi järele küsimata. Selle olulise vahe varjas ära kreeka mõteteadus, mis andis kristliku dogmaatika ja tegi sellega kristluse salongivõimuliseks, kuna enne ei Kreekas ega Juudas polnud mingit usulist dogmaatikat. Just see dogmaatika, eesrinnas kreeka aristokraatluse saadus, tegi ristiuse nii suureks ja üldiseks asjaks, et vastleitud inimese väärtus, just kõige madalamas kihis, uuesti varju jäi.

Kõik ajaloolised inimese õiguse puhangud, olgu renessansis, Prantsuse revolutsioonis, Goethe ja Nietzsche juures, on ainult juhuslikud ilma süsteemita, instinktiiv-

sed erupatsioonid, mis mitte loogiliselt ei toetu antiiksele alusele.

Humanismi nimetus on sellepärast eksitav, see ei tähenda mitte oluliselt inimese õigust, vaid inimese vastuolo esshhatoloogilisele (-viimsepäeva) teokraatialle (jumala valitsusele). Sellega on mõistetav ka uue aja võitlus kiriku ja riigi vahel, kuid ainult osaliselt. Riiklus ei näe kirikluses mitte eeskätt üksiku indiviidi kaitsjat, vaid võistlejat, riiki riigis, nagu kirik omasoodu näeb lahkuskudes kirikukest kirikus (*ecclesiola in ecclesia*). Need kompaktsed suurused võitlevad idealismi alusel üldsuse nimel. Kiriku positsioon on niipalju õnnelikum, et tema vähemalt põhimõtteliselt nõuab veendumust, mille tähtsam osa on usk kirikusse, kuna riik tunneb ainult võimu seaduse alusel. Kiriku esitamine paistab kirikule hädaohtlikum kui jumalasalgamine. Et isiku väärtus on ka kirikus üldsuse tahte alla säetud, näitab selgesti usukuulutajate suur saamatus, isegi „uskmatust“ üksiku inimese hinge surematuse suhtes, nagu kinnitab Schleiermachi kuulussüsteem, mis oli täitsa platonismi mõju all.

Nii on ka praeguse võimu alus riigis ja kirikus otse ajalooliselt ja süstemaatilisel isiku eitamine idealismi mõttes. Isik on ainult üldsuse teener ja tööriist. Mõnes osas, nagu kohtus, politseis, sõjaväes, ametkondades tundub see iseäranis selgesti, aga ka moodsas tööstuses ja ärielus. Ainult ettevõtte „huvide“ teenimine on õigustatud ja sallitav. Inimene tuleb arvesse ainult kui mõistusega varustatud automaat, kelle tähtsam kvalifikatsioon on kohanevus vastavale mehhanismile. Mis üle selle, see on distsipliini vastane. Vabadus on veel puhas romantika — ainult puhkuseks täieliku tardumise või kivinemise vastu, mis halvab mõistust, sellega automaadi väärtust. Vist ei eksi ma mitte, kui selles ühenduses väidan: Iga opositsioon, ka kommunism ja sotsialism, olgugi nad oluliselt samal alusel, võivad ja haaravad ainult nii kaua, kui paistab, et nad võitlevad inimese õiguse eest. Selles mõttes on arusaadav, kui mõni haritlane aastate eest Kristust luges esimeseks sotsialistiks, ja siiski eksis.

Klassivõitlus jõudis aga surnud punkti. Sest ta ei leidnud ega tunnud üksiku inimese õigust ega väärtust. Ristiusust ütles ta enese ametlikult lahti, jäi sellega oma vastasega ühele pinnale. Marx

oli ju ka Hegeli õpilane. Reaktsioon ja revolutsioon on üksteisega seotud korrelaadid, lahutamatud ühiste eelduste pärast.

Ei aita ka evolutsiooni säädmine revolutsiooni asemele. See viib jälle Hegeli juure tagasi ja lükkab lahenduse edasi.

Kui poliitika on teoreetiliselt ja praktiliselt isiku vastane ja ainult olude sunnil ei pääse isikust mööda, siis on loomulik, et ka majandus, mis on õieti poliitika tõeline sisu, käib sedasama rada. Tekib põnevus riigi- ja eramajanduse, ühistegevuse ja kapitalismi vahel, ilma et need vastuolu paarid kattuks. Sest ühistegevus ja riigimajandus tahavad küll mõlemad olla sotsiaalsed, aga erinevad siiski üksteisest. Ja eramajandus ei ole mitte kapitalistlik, küll aga on kapitalism osa eramajandusest. Ja kodanlik riigimajandus ei ole mitte loomult kapitalistlik.

See kooskõlastamatus on seletatav vastuoludega, millest oli alguses kõne.

Pole sugugi mõnulev asjaarmastus, neid vastuolusid juurteni analüüsida. Olgugi väga teadvusetult või alateadlikult, nende nähete taga peituvad tendentsid, mis paisuvad kahjulikuks ainult mõttevigade pärast, mida ei märgata.

Idealism ei suuda rahuldada inimese õigustatud nõudeid, sest ta oma abstraktsioones tuleb välja kahvatule ideele. Olude sunnil aga surub ennast isik päale. Praktiliselt on tema ignoreerimine võimatu. Nii koondub võimu küsimus ja võitlus tema pärast isikute kätte,

1) kes esindavad ideed,

2) kes panevad maksma enda materjaalse võimuga — majanduselus, eksitades sellega ideede esindajaid peidetud egoismile ja demagoogiale,

3) kes teadlikult suudavad esitada õiget seisukohta.

Need on puhtaimal kujul kolm äärmist võimalikku gruppi, kelle ümber keeb võitlus.

Esimene liik ohverda b ennast ja teisi — kellele?

Teine liik kasutab demagoogiliselt idealismi egoistlikult — milleks?

Kolmas liik on vähe tuntud, organiseerumata, siiski loomulikult kõige suurem, aga vähese teadvusega ja elab raasukestest esimese kahe grupi laualt, ilma et märkaks oma enese isiklikku eluõigust.

Johannes Aavik

Keelelisi märkusi ja soove¹⁾

III

1. „suhtub *temale*“, mitte „suhtub temasse“. Samuti: „kuis te suhtute sellele *küsimusele* (mitte „küsimusse“)“ — „neli suhtub *kümnele* nagu kaks *viiele*“ jne. Sõna „suhtuma“ konstrueerimine sisseütlevaga on halb soomepärasus, mille on omal ajal eesti keele toond Kettunen (või Tuglas?) ja mis hiljem on ametlikuks tehtud. Palju loomulikum ja kohasem eesti keelele on siin -sse asemel -le, nagu seda ajakirjanduses esineb üsna sageli, nähtavasti mingi terve keelevaistu (instinkti) tõttu.

2. Mitte „sarnanes *sellega*“, nagu nüüd ametlik keel tahab, vaid „sarnaneb *sellele*“, nagu loomuliku ja õige vaistuga on algusest saadik hakatud tarvitama. Selle puhul tähendetakse, et „sarnanema“ asemel oleks soovitav *sarnlema*: „see sarnleb temale“.

3. Võõrapärane rõhk on soovitav säilitada järgmisis sõnus: *agént, asfált, barbaar, barbaarne, diplom* (mitte „*ágent, bárbar, díplom*“, nagu tahab ametlik õigekeelsus), *helleen, kanaal* (mitte „*hellen, kanal*“), *notaar* (mitte „*notar*“ — rumal vorm!), *metood* (mitte „*meetod*“, nigel sõnal, sest isegi „Õigekeelsuse sõnaraamatus“ antakse *metoodiline*), *plakaat, rekórd* (mitte „*rékord*“, nagu mõned hääldavad, sest koguni „Õigekeelsuse sõnaraamatus“ on „*rekórd*“), *senaat, seniit* (mitte „*senat, senit*“ — kui matslikud!), *sopraan* (mitte „*sopran*“), *teaater* (mitte „*teater*“ — labasem!). Rõhu nihutamine esimesele silbile labastab võõrsõnu, teeb nad lohisevaks; rõhk kaugel esimest silpi annab sõnale rohkem plastilisust ja energiat. Vormid „*ágent, kanal, meetod, senat, teater*“

¹⁾ I ja II vaata Olion nr. 6 ja 7.

jne. on Mats-Eesti ja Mulk-Eesti. Mõned hääldavad koguni „oktoober, november, deetsember, aapril“. See on täieline Mats-Eesti. Peab olema: *oktoober, novémber, deetsémber, kalénder, aprill*. Mitte *apostlid* (nagu mõned palvetaadid loevad), vaid *apóstlid*.

Et veenduda, kuidas võõrsõnade ja nimede rõhu „eestipärastamine“ neid labastab, hääldetagu „Ameerika, Itaalia, Pariis jne.“ asemel „Aamerika, Iitalia, Páris“.

Võiks eelistada koguni *orgaan, sümbool*, juba sellepärast, et see oleks paremini kooskõlas omadussõnaliste kujudega *orgaaniline, sümboolne*, kus teine silp ju ometi

on rõhuline („Õigekeelsuse sõnaraamatus“ antakse *orgaaniline*).

Kindlasti *diftóng, prefiks, suffiks* (mitte „diftong, préfix, súfix“).

Eriti mitte „pólitine, pólitika“, nagu tahab ametlik õigekeelsus. See lõhnab Mats- ja Mulk-Eestist. Peab tingimata olema *poliitiline, poliitika*. Päälegi „poliitiline“ on veider ja absurdne erand, kui meil kord on *dünaamiline, mehhaaniline, erootiline, eksootiline* jne.

Võõrapärase rõhu säilitamine on üks eesti keele üleolekuid.

Mõningaid uusi sõnu

III¹⁾

Üks keeleuueenduse ja keeleparanduse tähtsaim püüe sõnastiku alal asendada kahest-koosnevaid liitsõnu iseisivate üksiktüvelistega, sest kahest-koosnevail pole mitte üksi pikemuse halvemus, vaid nad on ka esteetiliselt alaväärsemad ja üheks eesti keele labasuse põhjuseks: „kättemaksmine, väljakannatamatu, otsaesine“ jne. Senni on korda läind juba umbes 30-le sõnale hankida uued üksiktüvelised vasted nagu (endine) „sõjariist“ = nüüd *relv*, „tõearvamine = veendumus“, „laili laotama“ = *levitama* jne. Alljärgnevate hulgas on nii mõnedki, mis aitavad asendada mõningaid halbu liitsõnu.

jäik [jäiga] s — paindumatu, kange, tardund (saksa „steif“): „ta liikmed olid vanadusest jäigaks läind“. Sellest: *jäikus* — paindumatus, kangus, puisus, tardumus; „teda iseloomustas teatav jäikus kogu olekus“; *jäigis-*

¹⁾ I — v. „Olion“ nr. 6 („Lahtised lehed“), II — v. „Olion“ nr. 7.

tuma paindumatuks minema, kangestuma: „nad näisid nagu jäigistund oma poosidesse.“

kime [kimed] s — läbilõikav-hele, terav (hääl): „äkki läbistas kime vilistus õhku“.

kirgas [kirka] s — särav-hele, selge, klaar: „kirgas päev, kirkad silmad, kirgas täht“; *kirkus* — heledus, säravus; *kirgastama* — heledaks, säravaks tegema, *kirgastuma* — heledaks, säravaks minema: „rõõmulme kirgastas ta nägu; ta nägu kirgastus rõõmust“. Järelikult siis ka endise naiivse „Kristuse äraseletamise“ asemel testamendis „Kristuse kirgastus“.

lelu s — mängukann, mänguasi: „paljud emad anavad raamatuid ja muid hinnalisi asju lastele leludeks“.

loiv [-a] s — mitte järsusti, vaid pikkamisi, lauskamisi kallakas: „ühel pool olid jõel järsud, teisel pool loivad kaldad“; — „laskusin loiva nõlva mööda alla“.

neimama k — kätte maksma: „ta ainus püüd oli veel oma vaenlasile neimata tehtud ülekohtud“; *neim* [-a] — kättemaks.

Joh. Aavik

Vastutav ja tegev toimetaja: **David Karopun** Väljaandja: **Georg Naelapea** «Postimehe» trükk, Tartus 1930

Õppige tundma ja õieti hindama tubakavabriku „SULTAN-FLOR“ kaupade headust!

Peale mõneaegset seisakut on tubakatehas «Sultan-Flor» oma tegevust alanud uuendatud jõul. Tubakavabrik «Sultan-Flor» on esimene tubakavabrik Eestis, seega kõige vanem kodumaal. Tema saadused on alati rohkete poolehoidu leidnud tarvitajaskonnas. Kuna nüüd on vabrik eesti kättes ja töötab puht eesti kapitaliga, seega ainuke tubakavabrikust, mis muulastest vaba, siis loodab tubakavabrik «Sultan-Flor», et tarvitajaskond seda arvesse võtab ja veel enam «Sultan Flor» tooteid nõuab.

Lugupeetud suitsetajate tähelepanu palume veel pöörata asjaolu peale, et «Sultan-Flor» on ainuke tubakavabrik Lõuna-Eestis ja et soovitades ja tarvitades «Sultan-Flor» vabriku saadusi toetate ka oma kodulinna kaasanikke, sest et «Sultan-Flor» võimaldab tööd ja leiba sadadele perekondadele Tartus. Ühtlasi mõjutate seega meie linnas äritegevust, sest iga isiku ostujõud on tema sissetulekutest ja töövõimalustest.

«Sultan-Flor» vabriku juhatus omalt poolt tahab kõigiti püüda ainult kõrgeväärtslikku kaupa valmistada ja saaduste muutmata headust hoida ning arvestab alati ostjaskonna maitset ja nõudeid.

«Sultan-Flor» saadusi müüvad en-gros viisi kõik suuremad Tartu tubakakauplused, mis ei seisa sündikaadis.

Meie poolt on esialgu müügile lastud järgmised paberossid: Ilmuvad müügile ligemal ajal järgm. paberossid ja tubakad:

DESTI 25 tk. 15 senti.
MEEDI 25 „ 20 „
OMAR 25 „ 25 „

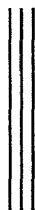
CONCORDIA 20 tk. 35 senti.
KRULL 50 gr. 30 „
REVILLA 50 „ 50 „
PREEMIA 50 „ 75 „

TUBAKAVABRIK „SULTAN-FLOR“

AKADEEMILINE KOOPERATIIV

RAAMATU- JA KIRJUTUSTARVETEKAUPLUS

TARTU, JAANI 7 KÕNETR. 63

Büroo- ja kirjutustarbid / Õpperaamatuid / Kodu-, Soome- ja muu välismaa kirjandust / Oma kirjastuse, Tartu ülikooli ja rea teiste akadeemiliste asutiste väljaannete pealadu

Ed. Taska ateljee ja õppetöökoja kaunistatud nahatööde ja kunstkõidete esindus / Eesti Punase Risti nahatöid / Kodukäsitöö esemeid: puule maalitud rahvariide mudeleid, organisatsioonide värvides üliõpilastüüpe, rahvustrites kanne, kibusid ja vokka

Ajalehtede tellimiste vastuvõtmine / Kindlustusselts „Eesti“ peagentuur Kirjutusmasinaid „Royal“ j. t. vabrikust / Kaardisüsteem „ACME“

Tartu Majaomanikkude Pank

TARTUS, SUURTURG 7
OMAS MAJAS

*

Pank võtab raha hoiule ja maksab ajakohast protsenti, annab laenusid ja toimetab kõiki panga ülesandeid

JUHATUS

Jahu- ja viljaäri KARL UNT

Tartus, Kala- ja Heinaturu nurgal

Kodumaa viljasaaduste
soodsaim ostu- ja müügikoht

Soovitab eriti kodumaa nisupüüli, mis osutub maitsetult paremaks kui välismaa oma

Müügil en detail ja en gros

Soovitan

uuesti kohale jõudnud sügise ja talve hooaja kaupu:

Daamidele kõige elegantsemad mantli- ja kostüümiriideid, nagu: veluur, grepelin, grepella, rips jne., silinder-, astrahan- ja kotik-plüüsi, mantli- ja kraenahku

Täielikum valik kõike seltsi kleidisiididest

Härradele palitu-, ülikonna-, smokingi-, fraki-, sakk- ja triibulisi püksiriideid

Daamide ja härrade tellimused täidetakse omas töökojas I järgu juurelõikajate ja meistrite poolt äri täielikul vastutusel

Hinnad võistlemata odavad

Karl Abeli riide- ja valmisriietekauplus

Tartus, Kaubahoov 8 · Telefon 159

A.-S. The Timber Company

Tartus, Sõbra tän. 56, tel. 486

ostab

haavapakkusid

A.-S. «Eesti Tulefikumonopoli» varustamiseks

Uus tegur hariduselus

Oktoobri alul hakkas ilmuma kutseteadliku õpetajaskonna progressiivne häälekandja

ÕPETAJATE LEHT

Uue organi ülesandeks on seltskonna informeerimine koolist ja sidemete loomine kooli ja kodu vahel

„Õpetajate Leht“ on poliitilistest parteidest rippumatu; ta valgustab kõiki hariduselu ja kooli-poliitika küsimusi, tõmbab õpetajaskonna võitlusele kooli ja õpetajaskonna huvide eest, eriti arendades võitlust vooludega, mis on suunatud rahvahariduse, kooli ja õpetajaskonna vastu, toob informatsiooni kooli ja õpetajaskonna elust jne. jne.

„Õpetajate Lehe“ kaastööliseks on meie silmapaistvad koolimehed ja haridustegelased

„Õpetajate Leht“ ilmub nädalalehena igal reedel

„Õpetajate Leht“ maksab: 3 kuuks — 1 kr., poolaastaks — 2 kr., aastaks — 4 kr.

Üksiknumber 10 senti

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. Üksikud numbrid saadaval parimais raamatukaupluses ja ajalehemüüjate juures

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, Rataskaevu 22 — Telefon 434-63

Kuulsad itaalia paberossid

SAVOY

kollase kestaga müügile lastud

Hind 25 tükki ainult 25 senti

*Nõudke neid võrratuid „Savoy“ paberosse!
Saadaval igalpool*

Tubakatehas A.-S. «Sirena»

A J A K I R J A

„EESTI HÕIMU“

tellimine 1931. aastaks on alanud

„Eesti Hõim“ ilmub 4 korda aastas, tuues ülevaateid ja teateid Soomest, Ungarist, liivlastest, Venemaal asuvatest hõimurahvastest ja väliseestlastest, samuti hõimuküsimuse arenemisest Eestis, avaldades ühtlasi kirjutisi hõimutöö põhimõttele küsimuste üle ja ülevaateid hõimukirjandusest.

„Eesti Hõimu“ on seni ilmunud 3 aastakäiku, milliste täiskomplekte on veel vähesel arvul saadaval, hinnaga 1 kr. aastakäik.

„Eesti Hõimule“ on seni kaastööd teinud: Ungarist: luuletaja Ivan Antal, prof. dr. S. Csekey, Ungari saadik Eestis dr. M. Jungerth, Ungari luuletaja Menyhért Kiss, Ungari saatkonna sekretär A. Szent Miklósy, endine ungari keele lektor Tartu ülikoolis dr. E. Virányi; Soomest: mag. Elsa Enäjärvi-Haavio, mag. Vilho Helanen, õpetaja O. Mertanen, endine Soome saatkonna sekretär mag. Niilo Orasmaa, Soome saatkonna sekretär mag. Teo Snellman, Soome saadik Eestis Arne Vuorimaa; Liivist: luuletaja K. Stalte; Välis-eestist: Leedu eesti seltsi esimees J. Holsmann Kaunasest, õpetaja V. Horn Riiast, kirikuõpetaja A. Häussler Riiast, saadik dr. O. Kallas Londonist, konsuliproua O. Mutt New-Yorgist, dr. P. A. Speek Washingtonist, saadik E. Virgo Riiast; Eestist: V. Ernits, eesti rahvaluule arhiivi juhataja dr. O. Loorits, prof. dr. J. Mägiste, V. Neggo, A. Oras, mag. E. Päss, M. Pukits, A. Reisman, Saamuel Sommer, K. E. Sööt, Ilmar Tõnisson, setu lauluema Anne Vabarna, P. Voolaine.

„Eesti Hõim“ sisaldab igas numbris soomekeelseid palasid eestikeeliste joonealuste sõnaseletustega.

„Eesti Hõimu“ annab 1931. a. välja asutis Fenno-Ugria ülesandel Akadeemiline Hõimuklubi, üliõpilaste hõimuesinduse toetusel. „Eesti Hõimu“ vastutavaks toimetajaks on 1931. a. prof. dr. J. Mägiste, tegel. toimetajaks mag. E. Päss.

„Eesti Hõimu“ tellimishind on 1 kroon aastas, õpilastellimine 50 senti, toetustellimine alates 5 kroonist, autellimine alates 10 kroonist.

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid, asutis Fenno-Ugria büroo Tallinnas Lai tän. 1, tel. 12-15, kuni 1. jaan. 1931. „Eesti Hõimu“ toimetus Tartus, Uus-Savi tän. 2-3, tel. 7-22, 1. jaan. 1931 alates Tartus, Üliõpilasmajas, Akadeemilise Hõimuklubi ruumes, tel. 2-91.

Üllatau uudis suitsetajatele

Nora

Nikotiinimürk puudub täielikult

Selle, nikotiini hävitava leiutise on omandanud Eestis ainult tubakatehas A.-S. „Sirena“, kelle „Nora“ iga valge kestaga pabeross, vaatamata suurtele rahalistele kuludele, on varustatud vatiga „Antinikotiin“. Selle tagajärjel on paberossil „Nora“, 25 tükki 25 senti, eriti meeldiv ja pehme maitse.

Nõudke ia proovige, „Nora“ on saadaval igalpool

TUBAKATEHAS A.-S. «SIRENA»

SÜGISHOOAJAL

SOOVITAME KODUMAA, INGLISE JA PRANTSUSE VABRIKUTEST

ÜLIKONNA-, PALITU-, MANTLI-,
KOSTÜÜMI- JA KLEIDIRIIDEID,
KLEIDISIIDI JA SAMMETIT

SUURES VALIKUS VÖISTLEMATA HINDADEGA

R I I D E K A U B A L A D U

TSCHERNOV, LUKSEP & K^o

TARTUS, KAUBAHOOVIS NR. 6—7 . TELEFON NR. 156

Hind **75** senti